ประวัติวัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร

5 AUG 2004
20.-

พระอุโบสถ

ประตูด้านหน้าพระอุโบสถ

มุมหนึ่งของวัดไตรมิตรวิทยาราม

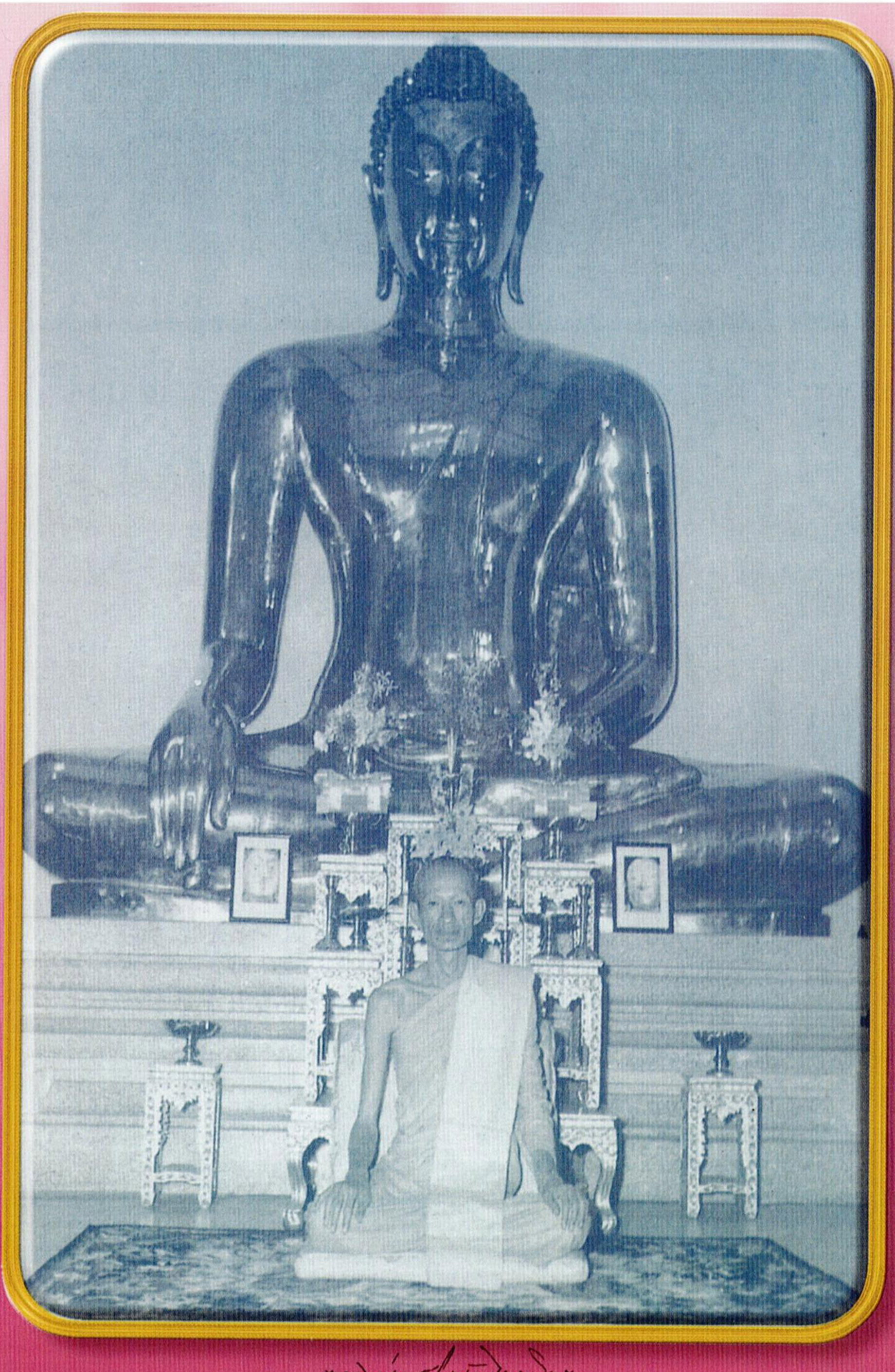

หลวงพ่อสุโขทัยไตรมิตร
ให้ไว้เพื่อ
เป็นที่เคารพสักการะบูชา
พระ[illegible]

ภายในอุโบสถหลังเดิมของวัดไตรมิตรวิทยาราม
เมื่อครั้งมีนามว่า วัดสามจีนใต้

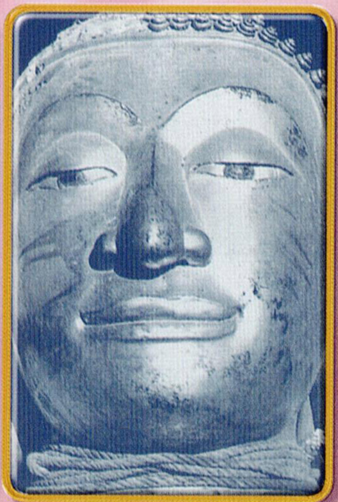
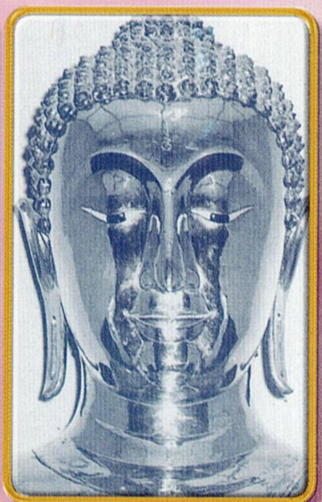

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วย สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
เพื่อทอดพระเนตร พระพุทธรูปทอง หลวงพ่อสุโขทัยไตรมิตร พ.ศ. ๒๔๙๘

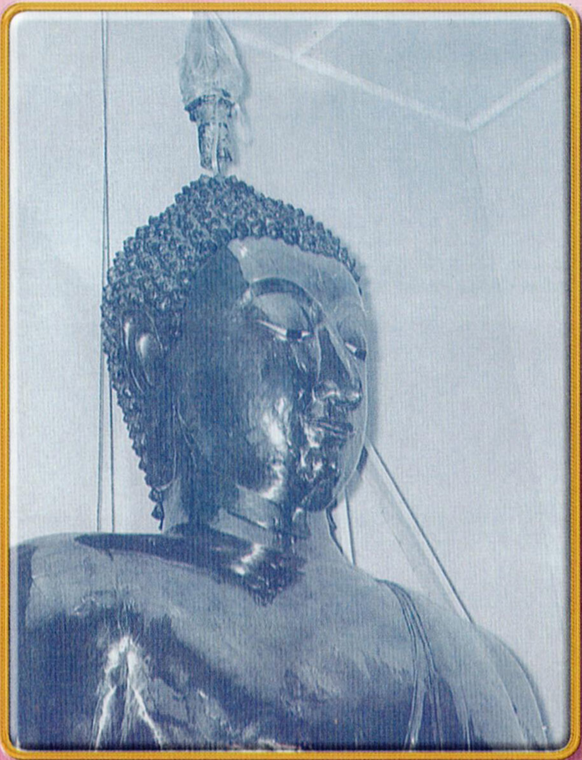

พิธีสวมพระเกตุโมลี พระพุทธรูปทองหลวงพ่อสุโขทัยไตรมิตร
ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นประธาน
พ.ศ. ๒๔๙๙

ประวัติวัดไตรมิตรวิทยาราม

ชั้นและที่ตั้งวัด

วัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๖๖๑ ถนนเจริญกรุง แขวงตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร

เขตและอุปจารวัด

วัดไตรมิตรวิทยารามเดิมมีพื้นที่ราบลุ่ม มีลักษณะน้ำขังได้ทั่วไป ปัจจุบันนี้ได้ทำการปรับปรุงพื้นที่ของวัดทั้งหมดเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กทั่วทั้งภายในบริเวณวัด และวัดมีเขตอุปจารวัดดังนี้

ทิศเหนือ	จดกับถนนพระราม ๔
ทิศใต้	จดกับถนนตรีมิตร
ทิศตะวันออก	จดกับซอยสุกร ๑
ทิศตะวันตก	จดกับถนนเจริญกรุง

ที่วัดและที่ธรณีสงฆ์

วัดไตรมิตรวิทยาราม มีเนื้อที่ของวัดทั้งสิ้น ๑๔ ไร่ ๒ งาน ๓๑ ตารางวา ปรากฏตามโฉนดที่ ๓๓๖๔ และมีที่ธรณีสงฆ์อีก ๑ ตารางวา กับ ๑ ตารางศอก ตามโฉนดที่ ๓๕๙๑

ประวัติและนามของวัด

วัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นวัดโบราณสร้างเมื่อสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐาน เดิมชื่อว่าวัดสามจีนใต้ มีคำเล่ากันว่า วัดสามจีนเดิมมีอยู่สามวัด คือ วัดสามจีนอยู่ในคลองบางอ้อด้านตรงกันข้ามกับเทเวศร์วัดหนึ่ง วัดสามจีนเหนือ บางท่านก็ว่าอยู่ที่บางขุนพรหม บางท่านก็ว่าอยู่ที่จังหวัดนนทบุรี สำหรับวัดที่อยู่บางขุนพรหมได้แก่วัดสังเวชวิศยาราม ส่วนที่อยู่จังหวัดนนทบุรีนั้น ได้แก่ วัดโชติการาม* อำเภอเมืองนนทบุรี และวัดสามจีนใต้ ได้แก่ วัดไตรมิตรวิทยาราม เหตุที่เรียกวัดสามจีน ก็เนื่องด้วยเหตุว่ามีชาวจีน ๓ คนได้ช่วยกันก่อสร้างขึ้นมาจึงได้นามว่า **"วัดสามจีน"**

---

* เดิมชื่อวัดสามจีน เปลี่ยนนามวัดชื่อ วัดโชติการาม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓

วัดไตรมิตรวิทยารามก่อนการบูรณะปรับปรุง

สภาพวัดไตรมิตรวิทยาราม ครั้งมีนามว่า วัดสามจีนใต้ สภาพบริเวณทั่วๆไป ในบริเวณวัดนั้นเต็มไปด้วยสิ่งสกปรกโสโครก ดังที่ได้ปรากฏในเอกสารรายงานการประชุม คณะกรรมการปรับปรุงสุขลักษณะ วัดสามจีนใต้ วันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ความตอนหนึ่งว่า

"เวลา ๑๐.๐๐ น. ผู้มาประชุมได้มาพร้อมกันแล้ว ท่านเจ้าอาวาสขอให้ นายสนิท เทวินทรภักดิ พาคณะกรรมการดูสถานที่

วัดนี้ตั้งอยู่ที่ตำบลสามแยก อำเภอสัมพันธวงศ์ จังหวัดพระนคร มีอาณาเขต ติดต่อกันดังนี้

ทิศเหนือ จดกำแพงหลังตึกแถวถนนพระราม ๔

ทิศตะวันตก จดที่ดินพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงศ์ ส่วนหนึ่ง แล้วต่อมาติดกำแพงหลังตึกแถวถนนกลันต้น

ทิศใต้ จดกำแพงหลังตึกถนนเจริญกรุง

ทิศตะวันออก จดแนวคลองวัดสามจีนใต้ ซึ่งกรมโยธาเทศบาลกำลังจัดถม อยู่แล้วย่อหักมุมไปทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือตามแนวคูวัด ซึ่งราษฎรที่เช่า ตึกแถวทางถนนหน้าโรงฆ่าสุกรหัวลำโพง ได้ปลูกเพิงรุกล้ำเนื้อที่คูซึ่งเป็นที่สาธารณะนี้ ออกมารกรุงรัง เพื่อเป็นที่พักสุกรสำหรับส่งเข้าโรงฆ่า

สิ่งปลูกสร้างอยู่ในพื้นที่นี้

ด้านทิศเหนือ มีโรงเรียนเป็นตึก ๓ ชั้นกำลังปลูกอยู่ ถัดไปถึงประตูและ ถนนทางเข้าแล้วจึงถึงที่ดินผืนหนึ่ง ที่วัดให้มีผู้เช่าตัดตอนไปปลูกเป็นห้องแถวชั้นเดียว เตี้ยๆหลายแถวให้บุคคลเช่าอาศัยอยู่ ห้องแถวเหล่านี้หลังคาฝาและพื้นชำรุดทรุดโทรม ปุปะ เบียดเสียดยัดเยียดกัน มีซอกทางเดินแต่เพียงไม่เกิน ๑ เมตร แถมมีน้ำโสโครก ขังเฉอะแฉะอยู่ที่ถนน และข้างถนนกับใต้ห้องแถวเหล่านี้ทั่วไป มีฝูงเป็ดและสุกร เที่ยวหาอาหารอยู่ระเกะระกะมีอุจจาระและกลิ่นปัสสาวะตลบอบอวล ผู้เช่ามีอาชีพ ในการกระทำเส้นหมี่ก็มี ได้ตากเส้นหมี่ไว้หน้าห้องแถวเลอะเทอะตลอดไป ที่หาบของ เร่ขาย ได้วางสินค้าไว้บนถาดพาดที่ทำขนมก็มีเศษอาหารทิ้งเกลื่อนกล่น แมลงวันตอม เป็นหมู่ใหญ่ หญิงที่เช่าห้องรวมกันอยู่หลายๆ คน มีท่าทางอันน่าสงสัยจะซ่อนเร้น กระทำการอันลับลี้ซึ่งผิดศีลธรรมก็มี สภาพของบริเวณนี้ นอกจากทำให้สภาพที่ สกปรกโสมมเพาะเชื้อโรคแล้ว ยังเป็นสถานที่ซึ่งมิบังควรจะอยู่ในที่ของลานวัดใกล้กุฏิ พระภิกษุถึงเพียงนี้ อันจะเป็นเหตุนำความเสื่อมเสียแก่พุทธศาสนาเป็นอันมาก

ถัดไปเป็นเนื้อที่ของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงศ์ มีห้องแถวชั้นเดียวหลายแถว สภาพของห้องแถว ผู้เช่าอาศัย และพื้นที่มีลักษณะอย่างเดียวกับห้องแถวที่ปลูกอยู่ในที่วัด ซ้ำมืดครึ้มและอบอ้าว กรรมการทุกท่านเมื่อได้สำรวจถึงที่เหล่านั้นรู้สึกรังเกียจและสะอิดสะเอียนในสภาพและความเป็นไปของห้องแถวทั้งสองตอนเป็นอย่างยิ่ง มีความเห็นเป็นเอกฉันท์ว่า สมควรให้รื้อเพื่อเปลี่ยนแปลงสถานที่นี้ให้มีสภาพและใช้ประโยชน์ให้ถูกทางจนดีขึ้น

ต่อจากห้องแถวในที่ดินทั้งสองแปลงดังที่กล่าวมาแล้ว มีทางเดินกว้างประมาณเมตรเศษกับรั้วเตี้ยๆ กั้นอยู่ครึ่งหนึ่ง เป็นกุฏิบ้าง หอระฆังบ้าง ศาลาบ้าง หอสวดมนต์บ้าง หอฉันบ้าง หอไตรบ้าง ปลูกสลับซับซ้อน สูงๆ ต่ำๆ ไม่เป็นแถวเป็นแนว ระเกะระกะชำรุดทรุดโทรม เก่าคร่ำคร่า ปุปะ รั่วไหล จนเหลือที่จะซ่อมให้ดีได้ ปลูกตลอดไปหลายหลังจนจดแนวหลังตึกทางด้านถนนเจริญกรุง มีสิ่งปลูกสร้างที่มีสภาพเช่นเดียวกับที่กล่าวแล้ว ซ้ำมีกุฎิทรุดเอียงกะเท่เร่อีกหลายหลัง จนไม่น่าไว้ใจที่จะใช้เป็นที่อาศัยของภิกษุ กุฏิชนิดนี้มีปลูกตลอดมาจนจดแนวคลองข้างวัดสามจีน

ถัดจากที่นี้ ตอนกลางคือ โบสถ์ หมู่เจดีย์ แล้วถึงลานแคบๆ ข้างโบสถ์

ทางแนวริมคลองต่อไป มีศาลาหลังหนึ่งมีฝาด้านเดียว อีก ๓ ด้านไม่มีฝา ใช้สบงจีวรเก่าๆ แขวนนุงนังบังแดด ที่นี่ก็ใช้เป็นที่อาศัยของพระภิกษุด้วย

ถัดจากศาลานี้ไป เป็นที่เก็บศพและเผาศพด้วยเตาใหญ่ ใช้ฟืน มีปล่องระบายควัน

ต่อจากที่นี้ เป็นโรงเรียนไม้ ๒ ชั้น

ถัดไปถึงเจดีย์องค์ใหญ่ แล้วถึงโรงเรียน ๒ ชั้น ข้างล่างก่ออิฐ ข้างบนเป็นไม้ ซึ่งเป็นโรงเรียนเก่าของวัดสามจีน บริเวณโรงเรียนทั้ง ๓ หลังนี้ ได้กั้นรั้วกันเขตไว้ กำลังจัดการถมรื้อถอนถากถางก่อสร้างจัดทำเพื่อให้ได้สุขลักษณะ”

จะเห็นได้ว่า สภาพของวัดสามจีนในเวลานั้นมีสภาพเป็นอย่างไร คณะกรรมการปรับปรุงสุขลักษณะวัดสามจีนใต้ในครั้งนั้นมี นายนาวาโท หลวงศุภชลาศัย ร.น. อธิบดีกรมพลศึกษาเป็นประธานคณะกรรมการปรับปรุง คณะกรรมการปรับปรุงวัดสามจีนใต้เริ่มงานตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๗ ในระยะแรกได้พบอุปสรรคมากมายหลายประการ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๐ จึงได้รับอนุมัติจากมหาเถรสมาคมให้ดำเนินการจัดการรื้อถอนห้องแถวรุงรังในลานวัด และกุฏิเก่าที่ชำรุดทรุดโทรมออกเสียแล้วจัดการถมพื้นที่ ที่เป็นพื้นที่ราบลุ่มตลอดคลองคูและสระให้เป็นลานวัดเป็นที่สะอาดเรียบร้อยเพื่อใช้เป็นที่ก่อสร้างเสนาสนะสงฆ์โรงเรียนมัธยมวัดสามจีนใต้ให้ถูกสุขลักษณะ

การก่อสร้างครั้งปรับปรุงวัด

การก่อสร้างกุฏิสงฆ์ในครั้งนั้นได้วางผังการก่อสร้างให้กุฏิอยู่เป็นแถวเป็นแนว ไม่สับสนปนเป ให้มีจำนวนห้องที่อยู่อาศัยพอทั้งพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด ตลอดกระทั่งให้มีห้องน้ำห้องส้วมพร้อม และได้วางกุฏิให้เพียงพอต่อพระภิกษุประมาณ ๗๐-๘๐ รูป เท่านั้น ฉะนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ จึงได้สร้างกุฏิคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น จำนวน ๑๔ หลังขึ้นแทนกุฏิที่ได้ทำการรื้อถอนไปนั้น

ศาลาการเปรียญของวัดเป็นศาลาไม้มีสภาพที่ชำรุดทรุดโทรมลงอย่างมาก จวนจะพังมิพังแหล่ คณะกรรมการได้จัดการรื้อถอนแล้ว ได้สร้างศาลาการเปรียญเป็นศาลาคอนกรีต ๒ ชั้นขึ้นแทนของเก่า

ศาลารายที่ใช้เป็นโรงเรียนสอนบาลีและนักธรรมนั้น มีสภาพเก่าคร่ำคร่าซวนเซ ก็ได้ทำการรื้อถอนออกแล้วสร้างเป็นตึกคอนกรีต ๒ ชั้นขึ้นแทน สำหรับใช้เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อเล่าเรียนบาลีและนักธรรม

เตาเผาศพของเก่าได้รื้อออกแล้วสร้างเตาเผาแบบทันสมัยขึ้นแทน

การก่อสร้างโรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย

โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย กับวัดไตรมิตรวิทยารามนั้นมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นมานาน กล่าวได้ว่าอดีตเจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยารามเป็นบุรพาจารย์ของโรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย ด้วยโรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัยมีกำเนิดเกิดขึ้นจากความดำริของพระสมุห์กล่อม เจ้าอาวาสวัดสามจีนใต้ รูปที่ ๒ ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรมีราชทินนามว่า พระครูวิริยานุกิจจารี เป็นผู้จัดตั้ง ดังที่ได้ปรากฏในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๓ แผ่นที่ ๒๔ วันที่ ๑๓ กันยายน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๕ หน้า ๒๒๕-๒๒๖ ดังนี้

"ด้วยพระสมุห์กล่อม เจ้าอธิการวัดสามจีนใต้อุปการะ ได้รวบรวมกุลบุตรมาประชุมเล่าเรียนหนังสือไทย ตั้งเป็นโรงเรียนขึ้น ให้พระพร้อมซึ่งสอบไล่ได้ประกาศนียบัตรประโยค ๒ พระสอนผู้สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรประโยค ๑ เป็นอาจารย์สอน เปิดโรงเรียนสอนมาตั้งแต่วันที่ ๑ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๑๕* มีนักเรียนมาเล่าเรียน ๓๔ คน และบอกรายงานมาลงทะเบียนในกรมศึกษาธิการ พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิตติยากรวรลักษณ์ อธิบดีกรมศึกษาธิการ มีรับสั่งให้กองไปตรวจ ได้ความตามบอกนั้น ทรงอนุญาต

---

* พ.ศ. ๒๔๓๐

ให้พระสมุห์กล่อมเป็นผู้อุปการะ ให้พระพร้อม พระสอน เป็นอาจารย์ตามประสงค์แล้ว ในชั้นต้นนี้ กรมศึกษาธิการได้อุดหนุนแบบเรียนให้ ๑ จบ ตามธรรมเนียม โรงเรียนนี้นับว่าเป็นโรงเรียนมูลสามัญเชลยศักดิ์ ขึ้นในกรมศึกษาธิการอีกโรงเรียนหนึ่ง ด้วยอำนาจพิทยานุกูลของพระสมุห์กล่อม พระพร้อม พระสอน นั้น ให้โรงเรียนนี้จงตั้งอยู่สิ้นกาลนานเทอญฯ”

ต่อมาเมื่อ รองอำมาตย์ตรี สนิท เทวินทรภักดิ์ ครูใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดสามจีน ได้ปรึกษาตกลงกับท่านเจ้าอาวาสวัดสามจีนในครั้งนั้นว่าเห็นสมควรปรับปรุงสุขลักษณะบริเวณวัดและโรงเรียนในคราวเดียวกัน หลังจากที่ได้ทำการปรับปรุงพื้นที่เรียบร้อยแล้ว จึงได้สร้างอาคารเรียนขึ้นเป็นอาคารตึก ๓ ชั้น เป็นตึกมีมุขยื่นและมีปีกตึกออกมาทางซ้ายของตัวอาคารเป็นอาคารเรียนหลังแรกที่สร้างด้วยคอนกรีตสูงถึง ๓ ชั้น สร้างด้วยเงินของวัด จำนวน ๑๕,๐๐๐ บาทและเงินงบประมาณของทางราชการอีก ๒,๘๐๐ บาท พร้อมตึกวิทยาศาสตร์อีกหนึ่งหลัง นับได้ว่าโรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัยได้มีกำเนิดจากอดีตบุรพาจารย์ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดสามจีนใต้โดยแท้และท่านเจ้าอาวาสวัดนี้รูปต่อๆ มาก็ได้ให้ความอุปถัมภ์แก่โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัยทุกรูป อนึ่ง พื้นที่สร้างโรงเรียนนี้ในครั้งปรับปรุงวัดครั้งนั้น มีผู้ร้องเรียนว่า ให้ที่โรงเรียนมากไป เพราะโรงเรียนใช้พื้นที่ ๑ ใน ๓ ของพื้นที่วัดเลยทีเดียว แต่เพราะอดีตท่านเจ้าอาวาสที่ผ่านมานั้น ได้เห็นคุณค่าความสำคัญของการศึกษาจึงให้ใช้เนื้อที่ดังกล่าวสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

เปลี่ยนนามวัด

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้เปลี่ยนนามวัดสามจีนใต้ มาเป็น วัดไตรมิตรวิทยาราม ทั้งนี้เพื่อจะเฉลิมเกียรติคุณของท่านผู้แรกสร้างให้ยั่งยืนวัฒนายิ่งขึ้นและเป็นการเชิดชูอุตสาหะวิริยะของท่านผู้สร้าง และคณะกรรมการปรับปรุงวัด พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณ สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารีมหาเถร) วัดมหาธาตุ ได้เมตตาคิดค้นนามที่เป็นมงคลมาเฉลิมเพิ่มความสง่าให้แก่วัดสามจีนใต้ โดยเปลี่ยนเป็น “ไตรมิตรวิทยาราม” และกรมสามัญศึกษาได้เปลี่ยนนามโรงเรียนมัธยมวัดสามจีนใต้ เป็น “โรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย” ตามนามวัดที่ได้เปลี่ยนใหม่ เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒ และเพื่อให้ปรากฏเป็นหลักฐานไว้ให้อนุชนคนรุ่นหลังได้ทราบถึงเหตุที่ได้เปลี่ยนนามวัด ขออัญเชิญสัมปสาทนียกถาของพระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารีมหาเถร) ซึ่งได้กล่าวอนุโมทนาในวันเปิดป้ายวัดเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒ ดังต่อไปนี้

สัมปสาทนียกถา
ของ
สมเด็จพระวันรัต

ตามรายงานการปรับปรุงวัดสามจีนใต้ ที่พระมหาเจียมบรรยายมานั้น ฟังได้ว่าวัดนี้ได้เริ่มปรับปรุงมาแต่ครั้งพระมหากิ๋ม สุวรรณชาติ เป็นผู้รักษาการในหน้าที่เจ้าอาวาส พ.ศ. ๒๔๗๗ โดยคณะกรรมการ มีท่านอธิบดีกรมพลศึกษา เป็นประธาน ปรับปรุงขึ้นด้วยศาสนสมบัติของวัด และกำลังความสามารถอุตสาหะของคณะกรรมการเป็นอย่างดียิ่ง วัดนี้เปลี่ยนภาวะเดิมมาเป็นอย่างไร ปรากฏอยู่ในรายงานและประจักษ์แก่ท่านทั้งหลายที่ได้มาประชุมกันอยู่นี้ คณะกรรมการปรับปรุงวัดนี้สมควรได้รับความสรรเสริญอย่างสูง และน่าปรีดาปราโมทย์อย่างยิ่งที่ได้ปฏิบัติงานลุล่วงมาถึงเพียงนี้ และงานนี้ก็เป็นการศาสนาและส่วนรวมของประชาชน งานแม้จะยากลำบากหรือประกอบด้วยอุปสรรคสักเพียงไรก็ตาม อาศัยอุตสาหะความอดทนความบากบั่นฝ่าอุปสรรคทำจนสำเร็จผล ย่อมเป็นบุญกุศลบำรุงกมลให้ปลาบปลื้มชื่นบาน จัดเข้าในพุทธบรรหารธรรมภาษิต ความว่า บัณฑิตผู้มีความอิ่มใจอาศัยธรรม คือความประพฤติที่ชอบย่อมมีใจผ่องใสอยู่เป็นสุขทุกอิริยาบถ สำหรับคณะกรรมการปรับปรุงวัดนี้ เข้าใจว่าคงได้รับผลเช่นเดียวกันนี้จัดเป็นบุญกุศลหล่อเลี้ยงน้ำใจให้สดชื่นแจ่มใสเป็นสุขสำราญทั้งชาตินี้และชาติหน้า ยังเป็นเหตุอุปถัมภ์จิตใจของประชาชนผู้มีจิตเที่ยงธรรมที่ได้มาเห็นให้ปรีดาปราโมทย์ เป็นความเห็นที่เชิดชูประเทศชาติศาสนาอยู่สิ้นกาลนาน ท่านผู้สร้างวัดนี้ ถ้าได้ทราบโดยญาณวิถีทางใดทางหนึ่ง หวังว่าคงอนุโมทนาสาธุด้วยอย่างแน่นอน นี่ก็เป็นปัจจัยสโมสรเพิ่มพูนบุญกุศลแก่ท่านผู้สร้างขึ้นอีกมิใช่น้อย เพราะวัดนี้มีความเจริญรุ่งเรืองถึงเพียงนี้ สมควรที่จะเปลี่ยนนามใหม่ เชิดชูเกียรติของท่านผู้สร้างและอุปถัมภ์ วัดนี้ชื่อว่าวัดสามจีน เข้าใจกันโดยมากก็ว่า จีน ๓ คนเป็นผู้สร้าง จีน ๓ คนนั้นจะเป็นญาติกันหรือมิใช่ก็ตาม แต่ต้องเป็นมิตรรักใคร่กันสนิทสนม จนถึงร่วมใจกันสร้างวัดซึ่งเป็นวิหารทานการบุญใหญ่ ทั้งวัดนี้ก็ตั้งเป็นสำนักเรียนธรรมวินัยและบาลี ทั้งเป็นสถานที่ตั้งโรงเรียนภาษาไทยรัฐบาลถึงมัธยมชั้นสูง ทั้งมั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยสถานศึกษาทั้งครูและนักเรียน จึงตั้งนามใหม่ว่า "วัดไตรมิตรวิทยาราม" ขอวัดไตรมิตรวิทยารามนี้จงสมบูรณ์มั่งคั่งด้วยวิชาความรู้ทั้งคดีโลกคดีธรรม พร้อมด้วยความปฏิบัติศีลธรรมทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ขอสุขสวัสดิ์อิฏฐวิบุลผลจงสำเร็จแก่ท่านผู้สร้างและกรรมการปรับปรุงวัดนี้ พร้อมด้วยสหธรรมมิกบริษัท ทั้งคฤหัสถ์บรรพชิตและท่านที่มาประชุมกันอยู่นี้ทั่วกันทุกท่าน เทอญฯ

ถาวรวัตถุ

พระอุโบสถ พระอุโบสถหลังเดิมเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน รูปทรงเป็นแบบไทยผสมศิลปจีน หลังคาลดสามชั้น มีเสาหารโดยรอบ หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี หน้าบันประดับด้วยเครื่องเบญจรงค์ เป็นรูปดอกพุดตาล ซุ้มประตูหน้าต่างประดับปูนปั้นลายดอกพุดตาล มีประตูด้านหน้า ๒ ประตู ด้านหลัง ๒ ประตู หน้าต่างด้านละ ๕ ช่อง ด้านหน้าพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปปางถวายเนตร พระพุทธรูปองค์นี้มีศิลปการครองจีวรเป็นแบบห่มหนีบ (มังกร)

ภายในพระอุโบสถ มีจิตรกรรมฝาผนังทั้ง ๔ ด้าน เป็นรูปภาพอดีตพระพุทธเจ้าโดยรอบ เหนือขอบหน้าต่างตอนบน ระหว่างหน้าต่างและประตูเป็นรูปทศชาติ กล่าวกันว่าจิตรกรรมภายในพระอุโบสถวัดสามจีนใต้กับวัดดวงแขมีลักษณะเช่นเดียวกัน

พระประธาน ในพระอุโบสถเป็นพระพุทธรูปปั้นลงรักปิดทอง มีพระนามว่า "พระพุทธทศพลญาณ" มีพระพุทธลักษณะงดงามมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงทราบว่า พระประธานวัดสามจีนใต้มีพุทธลักษณะงดงาม ได้เคยเสด็จมาทอดพระเนตรให้ประจักษ์แก่พระเนตร ว่างามสมคำเล่าลือกันหรือไม่ แม้สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัติวงศ์ ก็ยังได้เสด็จมาชมพระประธานของวัดสามจีนเสมอ เมื่อทรงว่างจากพระภารกิจ

ต่อมา เมื่อเกิดมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒ ลูกระเบิดได้ลงในที่ไม่ไกลจากพระอุโบสถเท่าไรนัก แรงสั่นสะเทือนของอำนาจระเบิด ทำให้พระอุโบสถร้าวทั้งหลัง ยากต่อการบูรณะปฏิสังขรณ์ ตกอยู่ในสภาพที่เป็นอันตรายได้ จึงได้ทำการรื้อลงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ หลังจากที่ได้สร้างพระอุโบสถหลังใหม่แล้ว

พระอุโบสถหลังนี้ปัจจุบันนี้ เป็นพระอุโบสถที่ได้สร้างขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนชัยนาทนเรนทรทรงเสด็จมาวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๐ หลวงวิศาลศิลปกรรมเป็นผู้ออกแบบพระอุโบสถ การก่อสร้างเป็นเฟอร์โรคอนกรีต ทรงจตุรมุข หลังคาสามชั้น มีชานรอบพระอุโบสถ บานประตู หน้าต่าง เขียนลายรดน้ำ และพระอุโบสถหลังใหม่นี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาใหม่เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร ประกอบการผูกพัทธสีมาเมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓

พระวิหาร เป็นอาคารหมู่ทรงไทย มุงด้วยกระเบื้องเคลือบสีเขียว ลักษณะ ๒ ชั้น กว้าง ๒๔ เมตร สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระสุโขทัยไตรมิตร

ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารสร้างใหม่ ตัวอาคารเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น กว้าง ๑๘ เมตร ยาว ๒๔ เมตร ลักษณะเป็นเฟอร์โรคอนกรีต สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐

ศาลาวิสุทธิผลและศาลานครหลวงประกันชีวิต เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ทรงไทยประยุกต์ สร้างเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๖ โดยนายห้างกำธร วิสุทธิผล

กุฏิสงฆ์จำนวน ๑๔ หลัง สร้างขึ้นใหม่ทั้งหมดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นอาคาร คอนกรีตเสริมเหล็ก ทรงไทย ๒ ชั้น

เมรุ สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งหลัง สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ กว้าง ๑๐.๕๐ เมตร ยาว ๒๐.๕๐ เมตร โดยชาวญี่ปุ่นรับเหมาสร้าง

โรงเรียนพระปริยัติธรรมเดิมสร้างเป็นอาคารทรงไทย สร้างด้วยคอนกรีต เสริมเหล็ก เมื่อ พ.ศ.๒๔๘๐ ต่อมาการศึกษาได้เจริญขึ้น จึงได้สร้างขึ้นใหม่ เป็นอาคาร คอนกรีตเสริมเหล็ก ๒ ชั้น เป็นอาคารลักษณะทรงไทย ขนาด ๘ ห้องเรียน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้ขยายเป็นอาคารตรีมุข และขยายห้องเรียน จากขนาด ๘ ห้องเรียน เป็น ๑๒ ห้องเรียน

อาคารเรียนโรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นอาคาร คอนกรีตเสริมเหล็ก ๓ ชั้น ต่อมาได้รื้อลงเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ ปัจจุบันเป็นอาคารเรียน ที่สร้างขึ้นใหม่ ซึ่งได้ทำการวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๓ โดย พระเดชพระคุณ พระวิสุทธาธิบดี เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยารามเป็นประธานในพิธี

อาคารโรงเรียนมหาวีรานุวัตร เป็นอาคารคอนกรีต ๓ ชั้น เป็นโรงเรียน ระดับประถม สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ เปิดทำการสอนเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐

ปูชนียวัตถุ

พระพุทธทศพลญาณ พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปาง มารวิชัยปูนปั้นลงรักปิดทอง ประชาชนทั่วไปเรียกว่า "หลวงพ่อโตวัดสามจีน" บ้าง "หลวงพ่อวัดสามจีนบ้าง" มีประชาชนมาบนบานกันเสมอๆ ด้วยพวงมาลัยดอกมะลิ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เคยทรงเสด็จพระราชดำเนินมานมัสการ และได้ตรัสยกย่องว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีพระพุทธลักษณะงดงามยิ่งนัก "หลวงพ่อโม" อดีตเจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม เคยได้ทำพระเครื่องแจกครั้งหนึ่ง โดยทำเป็นรูป พระพุทธทศพลญาณ สร้างด้วยเนื้อชิน เรียกชื่อว่า หลวงพ่อโตวัดสามจีน ปรากฏว่า เป็นที่นิยมนับถือของคนทั่วไปว่าศักดิ์สิทธิ์นัก ปัจจุบันนี้หายากแล้ว

พระพุทธสุโขทัยไตรมิตร ประดิษฐานอยู่ที่พระวิหาร เป็นพระพุทธรูป ปางมารวิชัย ศิลปสมัยสุโขทัย เป็นพระพุทธรูปทองคำ ซึ่งมีประวัติดังต่อไปนี้

ประวัติ
พระพุทธรูปทอง

(สงวนลิขสิทธิ์)

ประวัติ พระพุทธรูปทอง ที่ข้าพเจ้าได้เขียนขึ้นนี้ พระคุณเจ้า เจ้าคุณพระวีรธรรมมุนี (ไสว จิตวีโร) ป.ธ.๗ เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม ได้ขอร้องให้ข้าพเจ้าช่วยเขียนขึ้นสำหรับแจกเป็นอภินันทนาการ แก่ผู้มาร่วมงานสมโภชฉลองในวันศุกร์ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๙๙

ข้าพเจ้าควรแจ้งไว้ด้วยว่า เพราะเหตุใดข้าพเจ้าจึงได้รับเขียนประวัติพระพุทธรูปทององค์นี้ เรื่องนี้มีปฐมเหตุจาก สหายรัก[๑] ของข้าพเจ้าผู้หนึ่งไปหาข้าพเจ้าเมื่อวันที่ ๑๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘ ประมาณ ๑๒.๓๐ นาฬิกา แล้วแจ้งกับข้าพเจ้าว่า เกิดพุทธปาฏิหาริย์ขึ้นที่วัดไตรมิตรวิทยาราม[๒] พระพุทธรูปปูนปั้นองค์หนึ่งปูนกะเทาะออกเป็นทองงามอร่ามทั้งองค์ ขอให้ข้าพเจ้าไปบูชาและตรวจดูพุทธลักษณะด้วยว่าเป็นพุทธรูปสมัยใด ข้าพเจ้าตอบว่าไม่มีความรู้ความชำนาญในทางพุทธศิลปหรือพุทธลักษณะสมัยต่างๆเลย หรือแม้จะรู้อยู่บ้างก็น้อยเกินไป จนเกือบจะใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ แต่สหายของข้าพเจ้าไม่ยอมฟังเสียง ขอให้ข้าพเจ้าไปกราบบูชาให้ได้ และได้ขอให้เขียนประวัติพระพุทธรูปทององค์นี้ด้วย

สหายของข้าพเจ้า ได้เปิดเผยข้อเท็จจริงกับข้าพเจ้าว่า ความจริงการเขียนประวัติพระพุทธรูปองค์นี้ คุณกำธร วิสุทธิผล ขอให้เขาเป็นผู้เขียน แต่เขาแจ้งกับคุณกำธรว่าไม่มีความชำนาญในเรื่องพุทธลักษณะ และไม่สามารถจะเขียนตามคำขอได้ แต่มีเพื่อนคนหนึ่งสามารถเขียนได้และเพื่อนคนนั้นคือข้าพเจ้า

ไม่ทราบว่ามีอำนาจลี้ลับอย่างใด บังคับข้าพเจ้าให้รับปากกับสหายของข้าพเจ้าว่าจะเขียนประวัติให้ ทั้งๆ ที่ยังไม่ทันได้พบเห็นพระพุทธรูปองค์นั้นเลย ข้าพเจ้าขอผลัดกับสหายของข้าพเจ้าว่า จะไปถึงวัดไตรมิตรวรารามเวลา ๑๙.๓๐ นาฬิกา สำหรับตอนเที่ยงวันนี้ไม่สามารถจะไปได้ เพราะติดภารกิจบางประการ สหายของข้าพเจ้าตกลงตามที่ข้าพเจ้าผลัด พลางบอกกับชายอีกคนหนึ่งที่มาด้วย ให้ไปบอกกับคุณกำธรวิสุทธิผล ว่าข้าพเจ้าตกลงจะเขียนประวัติ และจะมากราบบูชาพระพุทธรูปทองตามเวลาที่กล่าวมาข้างต้น แล้วสหายของข้าพเจ้าก็ลาข้าพเจ้ากลับ

---

๑ คุณสด กูรมโรหิต

๒ เดิมเรียก วัดสามจีนใต้

คืนนั้น ข้าพเจ้าไปถึงวัดไตรมิตรวิทยาราม เวลา ๑๙.๓๐ นาฬิกาพอดี ข้าพเจ้าไม่เคยรู้จักพระคุณเจ้าพระวีรธรรมมุนีมาก่อน จึงถามเด็กๆ ที่วิ่งเล่นอยู่ในลานวัดว่ากุฏิของท่านเจ้าคุณวีรธรรมมุนี อยู่ที่ไหน เมื่อเด็กชี้กุฏิให้แล้ว ข้าพเจ้าจึงได้พบกับท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีที่กุฏิมุมพระอุโบสถทิศตะวันตก

ข้าพเจ้ากราบ แล้วแนะนำตนเอง และกล่าวกับเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีถึงเรื่องที่สหายของข้าพเจ้า ขอให้มาไต่ถามถึงการพบพระพุทธรูปทอง และขอชมพระพุทธรูปทององค์นั้นเพื่อตรวจดูพุทธลักษณะด้วย

ขณะนั้น พระคุณเจ้า พระวีรธรรมมุนี กำลังนั่งอ่านหนังสืออยู่บนอาสนะ เมื่อทราบความประสงค์ของข้าพเจ้าเช่นนั้น จึงวางหนังสือและสนทนากับข้าพเจ้า

จากการสนทนากับท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนี ทำให้ความเข้าใจของข้าพเจ้าแต่เดิมในเรื่องพระพุทธรูปทององค์นี้ผิดพลาดเป็นอันมาก ข้าพเจ้าเคยกล่าวกับสหายของข้าพเจ้าว่า พระพุทธรูปที่เอาปูนปั้นหุ้มไว้ มักเป็นพระพุทธรูปที่ชำรุดเป็นส่วนมาก แล้วยกตัวอย่างพระหล่อสัมฤทธิ์ ปางต่างๆ ที่ประดิษฐานในวิหารคตวัดพระเชตุพนฯ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปชำรุด ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญจากวัดเก่า วัดร้าง แต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาถูกข้าศึกทำลาย เลือกเอาแต่องค์ที่มีพุทธลักษณะงดงามมาประดิษฐานไว้ที่วัดพระเชตุพนฯ[๑] แต่โดยที่พระพุทธรูปดังกล่าวส่วนมากชำรุด จึงโปรดเกล้าฯ ให้ช่างปั้นเอาปูนปั้นหุ้มไว้ทุกองค์ เมื่อพุทธศักราช ๒๓๓๖[๒] คราวปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ สืบมาเมื่อพุทธศักราช ๒๔๙๗ ปูนที่ปั้นพอกไว้เก่าหมดยางกะเทาะออกจากองค์ ซึ่งบัดนี้ก็ยังมีผู้มีศรัทธาปสาทะรับบูรณะให้คืนสภาพที่งดงามอยู่ ณ วัดพระเชตุพนฯ ข้าพเจ้าเชื่อว่าพระพุทธรูปองค์นี้ก็คงจะเป็นเช่นเดียวกับพระพุทธรูปที่วัดพระเชตุพนฯ แต่ข้าพเจ้าเข้าใจผิดสหายของข้าพเจ้าแจ้งกับข้าพเจ้าว่า เป็นพระพุทธรูปทองบริสุทธิ์ทั้งองค์ ไม่มีพิรุธตรงไหนเลย ข้าพเจ้าก็ยังเถียงสหายของข้าพเจ้า โดยไม่ทันเห็นว่า ขอให้ตรวจดูอย่างละเอียด พระพุทธรูปองค์นี้จะต้องชำรุด ถ้าเป็นพระพุทธรูปที่งดงามบริสุทธิ์ ใครจะอุตริเอาปูนปั้นพอกไว้ เพื่ออะไร?

แม้ขณะที่ข้าพเจ้าสนทนากับเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนี ข้าพเจ้าก็ยังได้กล่าวกับท่านเช่นข้างต้น ท่านจึงนำข้าพเจ้าขึ้นไปบนวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทองเพื่อให้เป็นประจักษ์ว่าเป็นพระพุทธรูปบริสุทธิ์ทั้งองค์ ไม่มีพิรุธหรือบุบสลายแม้ในที่ใดๆ

---

๑ เดิมเรียกวัดโพธาราม

๒ ดูจารึกวัดพระเชตุพนฯ

ข้าพเจ้ายังจำได้ว่า[๑] คืนนั้นวิหารกำลังสร้างยังไม่เสร็จเรียบร้อย ฝุ่นอิฐและกากปูนที่พื้นเต็มไปหมด มีนั่งร้านสำหรับฉาบน้ำปูนตั้งอยู่เกะกะ เมื่อท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีฉายไฟฟ้าไปที่องค์พระพุทธรูป พอสายตาข้าพเจ้าได้เห็น ข้าพเจ้าสะดุ้งและเกิดปีติซาบซ่านไปทั้งร่าง เบื้องหน้าข้าพเจ้านั้น พระพุทธรูปองค์หนึ่งเป็นทองทั้งองค์ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชี งามเหมือนมีชีวิต

ข้าพเจ้ากัมลงกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์ พลันจิตประวัติไปถึงถ้อยคำในศิลาจารึก หลักที่ ๑ ที่จารึกไว้เป็นความว่า :

"กลางเมืองสุโขทัยนี้มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฏฐารส มีพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม"[๒]

ข้าพเจ้าอ่านศิลาจารึกหลักที่ ๑ มาตั้งแต่อายุ ๑๐ ขวบ อ่านมาจนบัดนี้กว่าร้อยครั้ง ข้าพเจ้าเรียนท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีว่า "ใต้เท้าอย่าสงสัยเลย พระพุทธรูปองค์นี้คือ พระพุทธรูปทองที่ศิลาจารึกกล่าวถึงแน่แล้ว"

ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนี ตื่นเต้นด้วยความปีติ เมื่อได้ฟังข้าพเจ้ากล่าว ท่านได้ถามข้าพเจ้าว่า "เจริญพร มีหลักฐานอย่างไร จึงได้ยืนยันเช่นนั้น?"

ข้าพเจ้ากราบเรียนว่า "ลักษณะทั้งหมดของพระพุทธรูปองค์นี้ เป็นฝีมือช่างสุโขทัยรุ่นกลาง ใต้เท้าเป็นผู้มีบุญ จึงอัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานที่วัดไตรมิตรฯ ได้"

ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนี หัวเราะอย่างภาคภูมิใจ "เจริญพรกล่าว ทำให้อาตมาภาพปีติเกิด อาตมาภาพก็เพิ่งทราบว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย แต่ยังไม่มีหลักวิชาอันใดมาเป็นเครื่องประกอบพิจารณา ถ้าเจริญพรจะอธิบายให้ทราบบ้างก็จะเป็นกุศล"

ข้าพเจ้าเรียนท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีว่า "กระผมก็ไม่ทราบอะไรมากนัก แต่จากการสังเกตในด้านพุทธปฏิมากรรม อันเป็นศิลปสมัยสุโขทัยแล้ว พุทธปฏิมากรรมทุกองค์งดงามเหมือนมีชีวิต อ่อนละมุนละไม สง่า มีพุทธลักษณะอันอุดมเหนือโลกีย เหนือปุถุชน และเหนือคำบรรยาย พระพุทธปฏิมากรรมสมัยสุโขทัย สรรสร้างด้วยอุดมคติอันสูงสุด และมีมโนคติยึดเอาพระพุทธลักษณะเป็นหลัก จะพึงสังเกตได้จากพระพักตร์รูปไข่ มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนง บนพระเศียรเหนือพระอุณหิศเป็นรูปโป่ง และพระเกตุมาลาเป็นเปลวยาวสูงยาว อันเป็นแบบอย่างศิลปของลังกา

---

๑ วิหารนี้ชื่อ วิหารหลวงพ่อสุโขทัยไตรมิตร

๒ ดูศิลาจารึกหลักที่ ๑

ข้าพเจ้าเรียนกับท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีต่อไปว่า "พุทธลักษณะของพระพุทธรูปองค์นี้ตรงกับพุทธปฏิมากรรมศิลปของของสุโขทัยทุกอย่าง ตั้งแต่ทับเกษตรถึงปลายพระเกตุมาลา ขอให้ใต้เท้าสังเกตเส้นพระศก ขมวดเป็นทักขิณาวัฏ (ก้นหอย) ไม่มีไรพระศก พระโขนงโก่งงดงามเป็นสัน พระนาสิกค่อนข้างงุ้ม พระโอษฐ์เหมือนจะแย้มตรัส พระหนุเสี้ยม พระกรรณเป็นเหมือนกลีบบัวและยาว ปลายพระกรรณเจาะเหมือนชาวสุโขทัยยุคพ่อขุนรามคำแหง พระศอเป็นปล้องต้องตามพุทธลักษณะ พระอุระผายเหมือนราชสีห์ พระอังสากว้างได้ส่วน พระกรยาว และลักษณะวางพระกรเหมือนงวงช้าง ปลายนิ้วพระหัตถ์เหมือนอย่างวิสามัญมนุษย์ ไม่ยาวเสมอกันเหมือนการสร้างในยุคหลัง หัวพระถันโปนขึ้นมาเห็นชัด อีกประการหนึ่งพึงสังเกตชายสังฆาฏิยาวถึงพระนาภี ปลายสังฆาฏิพับทับกัน มีลักษณะอย่างเขี้ยวตะขาบทั้งเบื้องหน้าพระนาภี และเบื้องพระปฤษฎางค์ และชายผ้าสังฆาฏิเบื้องพระปฤษฎางค์ยาวลงมาเกือบถึงทับเกษตร นั่งขัดสมาธิราบ เห็นฝ่าพระบาทราบเรียบเสมอกัน อันเป็นลักษณะของคนที่ไม่มีราคะ จะเห็นชายอันตรวาสกเป็นสัน ฐานที่เป็นทับเกษตรเป็นหน้ากระดานเกลี้ยงไม่นิยมเป็นบัวหงายบัวคว่ำ ตรงกลางของฐานจะเว้าหรือแอ่นเข้าไปข้างใน"

ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนี ฟังข้าพเจ้าอธิบายพุทธปฏิมากรสมัยสุโขทัยด้วยความสนใจ และได้ตรวจลักษณะของพระพุทธรูปทององค์ที่ประดิษฐานอยู่เบื้องหน้าด้วยความพินิจพิเคราะห์ ข้าพเจ้าจึงกล่าวต่อไปว่า "ขอใต้เท้ากรุณาสังเกตฐานพระพุทธรูปองค์นี้จะเป็นเช่นอธิบายมา คือไม่มีบัวคว่ำบัวหงาย การทำฐานบัวคว่ำบัวหงายเพิ่งมีในสุโขทัยยุคปลาย คือยุคพระเจ้าลิไท ที่ทรงหล่อพระพุทธชินราช เป็นต้น รูปพระพักตร์ของพระพุทธรูปทององค์นี้ เหมือนพระพักตร์พระร่วงโรจน์ฤทธิ์ที่พระปฐมเจดีย์ และพระสุรภีพุทธพิมพ์ที่วัดปรินายก ตลอดจนเหมือนรูปพระพักตร์พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยที่ประดิษฐานไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ"

ข้าพเจ้าชี้ไปที่จีวรของพระพุทธรูปทอง พลางเรียนท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีว่า "ขอให้ใต้เท้าสังเกตจีวรที่ทรง นายช่างปฏิมากรรมสมัยสุโขทัยชอบทำเป็นรูปจีวรบางๆ แนบเนื้อ หรือแนบพระองค์ ลักษณะจีวรจะเห็นเป็นเส้นก็พอสังเกตรู้เท่านั้น ลักษณะประทับนั่งเป็นการวางพระอริยาบถอย่างก่อให้เกิดศรัทธาปสาท เหมือนกับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประทับจริงๆ พระองค์นี้ เป็นพระปางมารวิชัย พระหัตถ์ซ้ายพาดเหนือพระเพลา พระหัตถ์ขวาทรงชี้แม่พระธรณีเพื่อเป็นพยาน แม้จะเป็นพระพุทธลักษณะประทับนั่งเหนือวชิรอาสน์ แต่ก็ดูเหมือนจะเคลื่อนไหวได้ พระพุทธรูปองค์นี้เหมือนกับจะทรงแย้มพระโอษฐ์กับผู้เข้าไปกราบนมัสการ ขอให้ใต้เท้าพินิจดูจะเห็นเช่นที่กระผมกล่าวนี้ทีเดียว"

ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนี ฟังข้าพเจ้าพูดอย่างสนใจ เมื่อข้าพเจ้าได้พูดจบลงแล้ว ก็พอดีเหลือบไปพบสหายของข้าพเจ้ากับคุณกำธร วิสุทธิผล กำลังฟังอย่างเงียบๆ อยู่ข้างหลัง ข้าพเจ้ากล่าวกับสหายข้าพเจ้าว่า "แก้วเกิดขึ้นในวัดไตรมิตรแล้ว นี่คือพระพุทธรูปทองสมัยสุโขทัย ผมขอบพระคุณที่ไปบอกให้ผมมาบูชา"

ขณะที่เราทั้งหมดกำลังชมพระพุทธรูปทองอยู่นั้น ข้าพเจ้าสังเกตเห็นพระเกตุมาลาไม่มี แล้วยังไม่ทันถามว่าพระเกตุมาลาไปอยู่ที่ไหน ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีได้กล่าวขึ้นว่า "ไปที่กุฏิอาตมาภาพ จะให้ดูพระเกตุมาลา"

เราทั้งหมดพากันก้มลงกราบพระพุทธรูปทอง แล้วพากันลงจากวิหารมายังกุฏิท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนี ได้เชิญพานแว่นฟ้าออกมา บนพานแว่นฟ้านั้นมีพระเกตุมาลาวางอยู่

ข้าพเจ้าพิเคราะห์เห็นเป็นพระเกตุมาลาชนิดที่เป็นแบบอย่างของลังกาอย่างมิต้องสงสัย คือ เป็นเปลวรัศมียาว เกลียวรัศมีอ่านเป็นอักขระ หรือเป็นรูปอุณาโลมชัดเจน และข้าพเจ้าเว้นที่จะกล่าวไม่ได้เลยว่า พระพุทธรูปทองก็ดี พระเกตุมาลาที่ได้เห็นก็ดี ทองที่หล่อขึ้นนั้นเป็นทองเนื้อเจ็ดน้ำสองขา[๑] ชนิดที่ประมาณค่ามิได้เลย

เราบรรดาที่นั่งอยู่ในกุฏิต่างพากันปลาบปลื้มที่ได้มาเห็นพระพุทธรูปทององค์นี้ และได้มากราบไหว้บูชา ข้าพเจ้าเป็นผู้กล่าวขึ้นว่า "ใครจะเข้าใจอย่างใดก็ตามเถิด พระพุทธรูปองค์นี้ ผู้สร้างต้องเป็นพระมหากษัตริย์เป็นแน่ ไม่ใช่คนสามัญ คนสามัญจะสร้างพระพุทธรูปทองค่าควรเมืองอันทรงสมบูรณ์ด้วยพุทธศิลป์เช่นนี้ไม่ได้เป็นอันขาด"

ทุกคนที่นั่งอยู่ในกุฏิเห็นพ้องกับข้าพเจ้า ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีให้ข้อสังเกตว่า "การหล่อหรือสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ เป็นงานสำหรับเจ้าฟ้ามหากษัตริย์เป็นแน่ มิเช่นนั้น จะสมบูรณ์ด้วยปฏิมากรรมศิลปกรรมเช่นนี้ไม่ได้ อาตมาภาพฟังคุณฉันทิชย์อธิบายทำให้ภาคภูมิใจว่าเป็นบุญเหลือเกินที่ได้พระพุทธรูปองค์นี้มา"

ข้าพเจ้าได้ขอร้องท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีให้เล่าถึงการได้พระพุทธรูปทองมายังวัดไตรมิตรให้ฟัง เพื่อเก็บเป็นประวัติไม่ให้สูญหาย ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีได้เล่าให้ฟัง ซึ่งข้าพเจ้าได้เรียบเรียงไว้พอเป็นเค้าความย่อๆ ดังนี้ :

เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๘ ถ้าบุคคลทั้งหลายที่ยังจำภาพวัดไตรมิตรได้ จะเห็นว่าที่หน้าพระเจดีย์ข้างโบสถ์นั้นปลูกเพิงสังกะสีไว้ ใต้เพิงนั้นมีพระพุทธรูปปูนปั้นองค์หนึ่ง

---

๑ พระเกตุมาลานี้ ถอดไว้ต่างหาก เพื่อทำพิธีบรรจุพระเกตุมาลา

ประดิษฐานอยู่ พระปูนปั้นองค์นี้คณะกรรมการวัดสามจีนมีพระมหาเจียม กมโล (บัดนี้ได้ลาสิกขาไปแล้ว) พระมหาไสว จิตวีโร (ปัจจุบันคือเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนี เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม) น.อ.หลวงศุภชลาศัย (บุง ศุภชลาศัย) ร.น. หลวงบริบาลเวชกิจ (ยู้ ลวางกูล) นายสนิท เทวินทรภักดี ได้อัญเชิญมาจากวัด (พระยาไกร)[๒] โชตินาราม

ปฐมเหตุ ที่ได้อัญเชิญพระปูนปั้นองค์นี้มาจากวัดพระยาไกร เนื่องจากสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) เจ้าคณะแขวงล่างสมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตติโสภโณ องค์สังฆนายกปัจจุบัน) มีเถระบัญชาให้คณะกรรมการวัดสามจีนไปอัญเชิญมา ทั้งนี้เพราะวัดพระยาไกรเป็นวัดร้าง บริษัทอิสเอเซียติ๊กเช่าที่ของวัดเป็นโรงเลื่อยจักร วัดพระยาไกรเป็นวัดเก่าแก่มีมาตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏ[๑] มาเริ่มร้างเมื่อปลายรัชกาลที่ ๕ มีพระอุโบสถวิหารพังลงส่วนมาก จนเกือบไม่มีอะไรเหลือให้เห็นว่าเป็นวัด เท่าที่พอสังเกตว่าเป็นวัดพระยาไกรเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๘ ก็คือ มีพระพุทธรูปปูนปั้นองค์นี้กับพระพุทธรูปสัมฤทธิ์อีก ๑ องค์ ซึ่งนำไปประดิษฐานที่วัดไผ่เงินโชตินาราม ประดิษฐานอยู่ นอกนั้นเหลือพระวิหารสูงใหญ่ เพิ่งรื้อเมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๐ เมื่อทางบริษัทอิสเอเซียติ๊กยื่นหนังสือขอเช่า และได้รับอนุมัติจากทางราชการนั้น เจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) จึงบัญชาให้คณะกรรมการวัดสามจีน ไปอัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้มาไว้ยังวัดไตรมิตรวิทยาราม (สมัยนั้นยังเรียกว่าวัดสามจีน) ในฐานะวัดไตรมิตรเป็นวัดใต้ปกครองของเจ้าคณะปกครองแขวงล่าง เมื่อคณะกรรมการวัดสามจีนอัญเชิญมานั้น นำมาได้อย่างเรียบร้อยและสะดวกทุกประการ คือบริษัทอิสเอเซียติ๊กได้จัดรถบรรทุกชนิดใหญ่ให้ ๑ คัน แล้วอัญเชิญขึ้นประทับบนรถคันนั้น มาตามทาง ถ้าผ่านสายโทรศัพท์หรือสายไฟฟ้ารถราง ก็ต้องเอาไม้ค้ำให้สูง เพื่อพ้นพระเกตุมาลา

---

๑ ทองเนื้อเจ็ดสองขาคือ ทองที่มีค่ารองจากทองเนื้อเก้า (นพคุณ) โบราณตั้งมาตราไว้ตั้งแต่ทองเนื้อสี่ คือ หนัก ๑ บาท มีค่า สี่บาท ส่วนคำสองขา คือ สองสลึง จนกระทั่งทองเนื้อเก้า คือหนัก ๑ บาท มีค่า เก้าบาท

๒ วัดโชตินาราม (พระยาไกร) นี้ ผู้สร้างไม่ใช่พระยาไกรเพชรรัตนสงคราม หรือพระยาไกรโกษา แต่พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (เจ๊สัวบุญมา) ข้าหลวงเดิมเป็นผู้สร้างในรัชกาลที่ ๓ แล้วถวายเป็นวัดหลวง ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๑๐ วัดโชตินารามไม่มีเจ้าอาวาส จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระวินัยธร (จัน) วัดราชบูรณะ ไปเป็นเจ้าอาวาสแทน มีเรื่องปรากฏอยู่ในหมายรับสั่งดังต่อไปนี้ :

"อนึ่ง เวลา ๕ โมงเช้าเศษ นายจำนง กรมวังมาสั่งว่า ด้วยพระศุภรัตกาศายาน รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ทรงตั้งพระครูสุนทรศิลาจารย์ วัดเทพธิดาราม เป็นพระสุธรรมธีรคุณ นิตยภัตร เดิม ๒ ตำลึง ขึ้น ๑ ตำลึง เป็น ๓ ตำลึง พระปลัดควง วัดสุวรรณาราม เป็นพระสุนทรศิลาจารย์ นิตยภัตร ขึ้นใหม่ ๓ ตำลึง ทรงตั้งพระวินัยธร (จัน) วัดราชบูรณะ เป็นพระครูสาธุกิจการี ไปอยู่วัดโชตินาราม นิตยภัตร ขึ้นใหม่ ๒ ตำลึง ๒ บาท ๓ รูปนั้น ให้ชาวพระคลังสมบัติจ่ายเงิน กรมนาจ่ายข้าวสาร เดือนละ ๑๕ ทะนาน ให้แก่กัปปิยการก ของพระสุนทรศิลาจารย์ วัดสุวรรณาราม พระครูสาธุกิจการี วัดโชตินาราม ให้จ่ายตั้งแต่ ณ ๒ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีเถาะนพศกไป ให้จ่ายให้เสมอไปทุกเดือน อย่าให้ขาดได้ ตามคำสั่ง"

เป็นครั้งคราว มาตลอดปลอดโปร่ง ไม่มีอุปสรรคอะไร จนถึงวัดไตรมิตรฯ การอัญเชิญลงจากรถก็สะดวกไม่คาดว่าพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ หน้าตักกว้างถึง ๖ ศอก[๒] เช่นนี้ จะนำลงได้สะดวกโดยปราศจากการกระทบกระแทก แต่ทุกสิ่งทุกอย่างเรียบร้อยแล้วทุกประการ คณะกรรมการวัดสามจีนเห็นว่าขณะนั้น โบสถ์ วิหาร ก็ยังไม่เหมาะที่จะนำเข้าไปประดิษฐานเพราะเก่าแก่จะพังมิพังแหล่ จึงอัญเชิญให้ประดิษฐานอยู่ข้างพระเจดีย์ไปพลางก่อน แล้วปลูกเพิงสังกะสีกันแดดกันฝนถวาย เช่นกล่าวมาข้างต้น

จำเนียรกาลสืบมา เมื่อได้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดสามจีน และได้เปลี่ยนนามเป็นวัดไตรมิตรวิทยาราม[๓] เสร็จแล้ว ก็ได้มีผู้มาขอพระพุทธรูปปูนปั้นองค์นี้ไปเป็นประธานหลายราย[๔] ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีก็ให้แก่ผู้ขอ เพราะเห็นว่า พระประธานของวัดไตรมิตรวิทยารามก็มีอยู่แล้ว สมควรให้ไปเป็นพระประธานที่วัดอื่น จะได้เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา และประกาศความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาสืบไปในอนาคต แต่ทุกรายที่มาขอไม่สามารถนำพระพุทธรูปปูนปั้นองค์นี้ไปได้เลยสักรายเดียว บางรายขัดข้องด้วยขาดแคลนพาหนะที่จะนำไป บางรายพร้อมที่จะนำไปแต่เมื่อนำขนาดกว้างและสูงขององค์พระไปวัดกับความสูงของสะพานรถไฟดูแล้วก็เห็นว่าขัดข้องนำไปไม่ได้ เพราะพระเกตุมาลาสูงกว่าสะพานรถไฟ มีผู้หนึ่งมาขอเป็นรายสุดท้ายจะนำไปประดิษฐานเป็นพระประธานที่วัดบ้านบึง[๕] จังหวัดชลบุรี รายนี้เจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีก็ให้อีก แต่เมื่อมาดูแล้วผู้ขอกลับใจไม่รับเอาไป แจ้งแก่เจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีว่าไม่งาม ไม่สมกับเป็นพระประธาน

สืบมาเมื่อท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีได้สร้างโบสถ์ และวิหารเสร็จแล้ว[๑] พิจารณาเห็นว่าหลวงพ่อปูนปั้นองค์นี้ประดิษฐานอยู่ที่เพิงข้างพระเจดีย์มานานหนักหนานับได้ ๒๐ ปีแล้ว สมควรแล้วจะอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนวิหารให้สมศักดิ์ศรี และดีกว่าจะให้ประดิษฐานอยู่ข้างพระเจดีย์ จึงปรึกษากับคุณกำธร วิสุทธิผล ซึ่งเป็นผู้อุปการะวัดไตรมิตรวิทยารามมาตั้งแต่แรกกับนายสม พ่วงภักดี (เปรียญ) บุคคลทั้งสองเห็นพ้องด้วย กำหนดจะอัญเชิญจากเพิงข้างเจดีย์ขึ้นประทับประดิษฐานบนวิหารในวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘

ครั้นวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘ ได้มาถึง ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนี พร้อมกับคุณกำธร วิสุทธิผล นายสม พ่วงภักดี (เปรียญ) นายสวัสดิ์

---

๑ เริ่มสร้างวัดพระยาไกร (โชตินาราม) เมื่อรัชกาลที่ ๓
๒ พระพุทธรูปทององค์นี้หน้าตักกว้าง ๖ ศอก ๕ นิ้ว สูงจากทับเกษตรถึงเปลวพระเกตุมาลา ๗ ศอก ๑ คืบ ๙ นิ้ว
๓ เปลี่ยนเป็นชื่อ วัดไตรมิตรวิทยาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘
๔ มีผู้ขอไปเป็นประธานวัดช่อแฮ จังหวัดแพร่
๕ วัดบึงบวรสถิตย์ อ.บ้านบึง จ.ชลบุรี

เดชพ่วง ได้นำนายช่างและคนงานมาช่วยกันทำพิธีอัญเชิญหลวงพ่อปูนปั้น จากเพิงขึ้นไปประดิษฐานบนวิหาร เมื่อท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนี ได้จุดธูปเทียนบูชาและอัญเชิญ ตลอดจนได้ปรารภถึงความจำเป็นที่ขออัญเชิญขึ้นไปประดิษฐานบนวิหารแล้ว ก็ว่าครั้งนี้อาจต้องล่วงเกินหลวงพ่อบ้าง เพราะเป็นของใหญ่ ของหนัก อาจจะล่วงเกินในสิ่งที่ไม่ควร จึงต้องขออภัยโทษไว้ด้วย เมื่อบอกกล่าวเสร็จแล้ว นายช่างได้ใช้เชือกโอบรอบองค์พระ และสอดใต้ฐานทับเกษตรรวบเชือกเป็นสาแหรกขึ้นไปเบื้องพระเศียร ติดรอกและชอสำหรับกว้าน เริ่มจับการทำตั้งแต่ฉันเพลแล้ว จนกระทั่งพลบ ก็ไม่สามารถจะนำขึ้นประดิษฐานบนวิหารได้ และครั้งสุดท้ายที่ได้พยายามยกอีกครั้งหนึ่ง ครั้งนี้ยกได้สูงสัก ๑ ฝ่ามือ แล้วก็เกิดอุบัติเหตุ ขอที่เกี่ยวลวดยกองค์หลวงพ่อได้ถูกสลัดหลุดออกเหมือนคนมาดึงเป็นเหตุ ให้องค์หลวงพ่อปูนปั้นกระแทกลงมายังพื้นดินดังสนั่น วันนั้นบังเอิญมีพายุฝนพัด และมีอสุนีบาตคะนอง ครั้นแล้วฝนได้ตกลงมาอย่างหนัก ประจวบกับเป็นเวลามืดค่ำแล้ว เจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีจึงบอกเลิกและนัดกันว่า พรุ่งนี้ให้มาช่วยกันใหม่ เจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีได้เดินกรำฝนกลับกุฏิ และคืนนั้นฝนได้ตกตลอดคืน

ในคืนวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘ นั้นเอง ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีนิมิตรว่า มีกุลสตรีทรงศักดิ์สูงอายุท่านหนึ่งมาหาท่าน กุลสตรีทรงศักดิ์ในความฝันผู้นั้นหาใช่สตรีอย่างสมัยปัจจุบันไม่ เป็นกุลสตรีทรงศักดิ์สูงอายุ โดยสังเกตได้จากการแต่งร่างและเรือนผม ไว้ผมทรงกะโดง แต่งร่างอย่างนางกษัตริย์ ประดับอาภรณ์อย่างรูปเขียนสมัยสุโขทัย กุลสตรีผู้นั้นประคองพานเดินขึ้นมาบนกุฏิ พลางกล่าวกับท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีว่า ขอถวายสังวาลแก่ท่านเจ้าคุณ ๑ สาย เจ้าคุณเห็นเป็นสังวาลเพชรวางอยู่บนพานก็กล่าวปฏิเสธว่า ของสิ่งนี้อาตมาภาพรับไว้ไม่ได้ เพราะไม่ใช่ของสำหรับสมณะ โยมมอบแก่ลูกหลานของโยมไว้ใช้เถิด กุลสตรีสูงศักดิ์ผู้นั้นแจ้งแก่ท่านว่าได้ตัดสินใจแล้วจะถวายแก่ท่านเจ้าคุณ ขอให้ท่านเจ้าคุณรับไว้ด้วย สังวาลนี้เป็นของดีและมีค่ามาก พูดแล้วก็ลาท่านไป ในฝันนั้นท่านเจ้าคุณได้พยายามเรียกให้กลับมารับคืนไป แต่ไม่สำเร็จ กุลสตรีทรงศักดิ์สูงอายุผู้นั้นได้ลับกายหายไปเสียแล้ว

ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีสะดุ้งตื่น รู้สึกว่าเป็นเวลาใกล้จะรุ่ง ฝนที่ตกมาตลอดคืนเพิ่งจะขาดเม็ด เมื่อเสร็จสรีระกิจแล้วความที่เป็นห่วงในการอัญเชิญหลวงพ่อปูนปั้นขึ้นประดิษฐานบนวิหาร ท่านได้เดินฝ่าละอองฝนมาที่หลวงพ่อปูนปั้นเพื่อหาทางจะอัญเชิญขึ้นประดิษฐานให้สะดวกและเรียบร้อย เมื่อเดินมาถึงที่เพิงข้างองค์พระปูนปั้น ทันใดนั้นท่านสะดุ้งสุดตัว เพราะสายตาให้เห็นปูนตรงพระอุระหลวงพ่อแตกกะเทาะลงมากองอยู่ที่พื้นดินเห็นรักปิดทับอยู่อีกชั้นหนึ่ง เมื่อแกะรักออกก็เห็นทองตรงพระอุระของหลวงพ่อเป็นประกายอร่ามจับตา

ข้าพเจ้าแทบไม่หายใจด้วยเหตุที่กลั้นความตื่นเต้นพิศวงมานาน เมื่อท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีเล่าจบลงแล้ว ข้าพเจ้าได้เรียนถามท่านเป็นความว่า แล้วใต้เท้านำขึ้นมาประดิษฐานบนวิหารนี้ได้อย่างไร? ในเมื่อท่านมีน้ำหนักมากมายเช่นนี้ และได้ถ่ายรูปพระปูนปั้นไว้ด้วยหรือเปล่า?

ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีปรารภแสดงความเสียดายที่ไม่ทันได้คิดถึงเรื่องถ่ายภาพ ท่านเล่าให้ฟังว่าเมื่อเห็นเป็นพระพุทธรูปทองอยู่ข้างใน ก็ได้มาบอกกล่าวพระภิกษุสามเณรและช่าง ให้ช่วยกันกะเทาะปูนที่ปั้นหุ้มไว้เป็นการใหญ่ ต่อเมื่อได้กะเทาะมาถึงพระศอจึงนึกขึ้นได้ว่าควรจะถ่ายภาพไว้ จึงถ่ายได้เพียงแค่พระพักตร์เท่านั้นเอง โดยเฉพาะที่พระพักตร์นั้นแกะปูนที่ปั้นหุ้มไว้ กว่าจะออกยากมาก เพราะปั้นไว้หนาและปูนผสานกับเนื้อรักที่ปิดองค์พระแนบสนิทมาก[๑] ต้องพยายามแกะอย่างบรรจงที่สุด ทั้งในใจก็คิดว่า หรือที่พระพักตร์จะไม่บริสุทธิ์ จึงได้ปั้นปูนหุ้มไว้ แต่เมื่อกะเทาะออกโดยเรียบร้อยแล้วก็เห็นเช่นที่ปรากฏ คือบริสุทธิ์ตลอดทั้งองค์

ข้าพเจ้าขนลุกซู่ทั้งกาย ดวงใจประวัติไปถึง "พระพุทธรูปทอง" ในศิลาจารึกอีกองค์นี้ใช่หรือไม่หนอ? ที่หายไปจากวัดมหาธาตุ กรุงสุโขทัย หาไม่พบมาตั้งหลายร้อยปี? ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีได้เล่าต่อไปว่า เมื่อเห็นเป็นพระพุทธรูปทองทั้งองค์เช่นนี้ก็บังเกิดความมีศรัทธาแก่กล้าไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ทั้งดีใจและใจหายเมื่อคิดไปถึงการที่บอกให้หลวงพ่อแก่บุคคลผู้มีชื่อทั้งหลาย เดชะบุญที่พระพุทธรูปทองจะไม่ไปตกอยู่ประจันตประเทศนอกพระมหานคร บังเอิญให้มีเหตุสุดวิสัยขัดขวางเสีย บัดนี้นับว่าท่านแสดงปาฏิหาริย์ที่จะประทับประดิษฐาน ณ วัดไตรมิตรวิทยารามอย่างเด็ดขาดแล้ว

ท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีเล่าว่า เพื่อให้น้ำหนักในการอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนวิหาร ลดน้อยลง ท่านได้คุ้ยเอาดินใต้ฐานทับเกษตรออก ก็ได้พบกุญแจกลสำหรับถอดองค์พระออกเป็นตอนๆ ได้ ๙ แห่ง เพื่อสะดวกในการถอดอัญเชิญขึ้นประดิษฐานได้โดยสะดวก จึงได้ถอดออกแต่เพียง ๔ ส่วน คือ ส่วนพระศอ, พระหัตถ์ ๒ ข้าง และส่วนพระนาภีอีก ๕ ส่วนที่เหลือไม่ได้ถอดออกประสงค์รักษาไว้ให้คนทั้งหลายได้ชมฝีมือช่างเอก กุญแจกลเหล่านี้ท่านผู้หล่อดั้งเดิมได้ใส่ทองคำสำรองมาให้ครบถ้วนรวมทั้งมุกที่ใส่พระเนตรก็ใส่มาให้ ดูเหมือนกับว่ามีญาณหยั่งรู้ว่าในอนาคตจะมีผู้มาถอดองค์พระเพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์นั้นทีเดียว[๒]

---

๑ โบสถ์เดิมเก่ารื้อสร้างใหม่รวมทั้งวิหารด้วย

๒ รอยที่ถอดนั้น บัดนี้ได้เชื่อมทองประสานติดสนิทหมดแล้ว

เมื่อได้ชมพระพุทธรูปทองแล้วท่านเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีได้ขอให้ข้าพเจ้าช่วยเรียบเรียงที่มาของ พระพุทธรูปทอง และขอให้ช่วยค้นหาประวัติของพระพุทธรูปทององค์นี้ จากพุทธลักษณะที่ข้าพเจ้ามาพบเห็นอันจะเป็นต้นเหตุให้พึงอนุมานได้ ข้าพเจ้ารับปากกับท่านเจ้าคุณวีรธรรมมุนีว่าจะพยายามเท่าที่จะสามารถทำได้ และจะพยายามให้ทันพิมพ์แจกในงานสมโภชพระพุทธรูปทอง ในวันศุกร์ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๙๙ นั้นด้วย

คืนนั้น ข้าพเจ้าได้นมัสการเจ้าคุณพระวีรธรรมมุนีเมื่อ ๒๑.๓๐ นาฬิกา

การค้นหาประวัติพระพุทธรูปทอง เป็นเรื่องยากยิ่งยวด เพราะไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานเหลืออยู่ที่แห่งใดเลย นอกจากองค์พระพุทธรูปทองที่เป็นปฏิมากรรมสมัยสุโขทัยปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ ซึ่งเป็นพุทธลักษณะที่นิยมสร้างกันในสมัยสุโขทัยรุ่นกลางเพียงประการเดียวเท่านั้น แต่สิ่งที่ยังทำให้ข้าพเจ้ามีหวังอยู่เป็นอันมากในการค้นคว้าอีกประการหนึ่งนั้น หาใช่พุทธลักษณะที่กล่าวไม่ สิ่งนั้นคือเนื้อทองที่หล่อพระ เป็นทองที่เรียกในภาษาพระราชพงศาวดารว่า “ทองเนื้อเจ็ดน้ำสองขา” นี่เป็นหลักที่ข้าพเจ้านำเอามาประกอบการค้นหาประวัติของพระพุทธรูปทององค์นี้ด้วย

นอกจากนั้น ข้าพเจ้าได้พยายามหาข้อสังเกตเหตุผลอีกหลายข้อ เพื่อเป็นแนวกรุยทางไปสู่จุดพิจารณาว่า (๑) เพราะเหตุใดพระพุทธรูปทององค์นี้จึงได้ถูกอัญเชิญมาประดิษฐานอยู่ที่วัดโชติวนาราม? (ราษฎรเรียกว่าวัดพระยาไกร[๑] ซึ่งพระยาโชฎิก-ราชเศรษฐี (เจ๊สัวบุญมา) ข้าหลวงเดิมของ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) เป็นผู้สร้างในรัชกาลที่ ๓ แล้วถวายเป็นวัดหลวง (๒) ได้อัญเชิญมาประดิษฐานที่วัดพระยาไกรเมื่อไร? โดยพระบรมราชโองการหรือโดยพระบรมราชานุญาต? (๓) เพราะเหตุใดจึงปั้นปูนพอกปิดบังความงดงามของพระพุทธลักษณะไว้อย่างน่าเสียดายจนเป็นเหตุให้พระพุทธรูปทององค์นี้ถูกหุ้มอยู่ไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ปี หรือมากกว่านั้น? (๔) การหล่อพระพุทธรูปทองขนาดใหญ่เช่นนี้ใครควรเป็นผู้ดำเนินการหล่อ? (๕) เอาทองเนื้อเจ็ดน้ำสองขามาจากไหนมากมาย จนหล่อเป็นองค์พระที่มีพระพุทธลักษณะงามหยดย้อยอย่างเหลือพรรณนา?

เมื่อได้ตั้งประเด็นสำหรับเป็นแนวค้นคว้าหาหลักฐานไว้เช่นนี้แล้ว ข้าพเจ้าจึงพิจารณาหาเหตุผลตามแนวทางที่ตั้งไว้ได้ดังต่อไปนี้ :

---

๑ ทำเนียบนามมีชื่อ ไกรเพชรรัตนสงคราม, ไกรโกษา, ไกรชิงฤทธิ์, ไกรนารายณ์

๑. พุทธลักษณะของพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย

จากพระพุทธลักษณะที่เห็น ไม่มีข้อสงสัยว่าจะไม่เป็นพระพุทธรูปที่หล่อในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ซึ่งเป็นพุทธลักษณะและพุทธศิลป ที่นายช่างปฏิมากรรมศิลปนฤมิตรขึ้นโดยฝีมืออันวิจิตรบรรจง สำเร็จเป็นรูปพุทธปฏิมากรที่งามอย่างอ่อนช้อยจนดูเหมือนมีชีวิต และมีค่าควรเมือง เมื่อได้พิจารณาสืบสวนถึงผู้อำนวยการสร้างพระพุทธรูป ก็เชื่อโดยไม่ต้องสงสัยว่า พระพุทธรูปองค์นี้ องค์พระมหากษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยทรงสร้างรัชสมัยที่สร้างนั้นก็น่าจะอยู่ในรัชกาลพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระมหากษัตริย์องค์นี้ปรากฏตามประวัติศาสตร์ว่าครองราชย์ตั้งแต่พุทธศักราช ๑๘๒๐ ถึงประมาณ พุทธศักราช ๑๘๖๐ รวมรัชกาลถึง ๔๐ ปี เป็นรัชสมัยที่รุ่งโรจน์และบ้านเมืองมั่งคั่งสมบูรณ์ และทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภ์อย่างแท้จริง พระองค์คงจะได้ทรงคิดแบบหล่อขึ้นโดยประชุมนักปราชญ์ช่วยกันคิด ประชาชนคนสามัญจะไม่มีใครสามารถหล่อพระพุทธรูปทองอย่างนี้สำเร็จได้เป็นอันขาด เพราะเป็นการเกินกำลังที่จะทำได้

๒. ทองเนื้อเจ็ดน้ำสองขา

ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชนั้น เราทราบจากจารึกและจดหมายเหตุของประเทศใกล้เคียงว่า การค้าขายรุ่งเรือง บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ "ใครใคร่ค้าช้างค้าใครใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทองค้า ไพร่ฟ้าหน้าใส"[๑] ก็ด้วยเหตุนี้เอง "พระพุทธรูปทอง" จึงได้สร้างขึ้น แล้วตั้งอยู่กลางเมืองสุโขทัย ซึ่งมีทั้ง "พระอัฏฐารส"[๒] มีพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันงาม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันงาม..." สมศักดิ์ศรีเมืองราชธานีของไทยแห่งแรกในสุวรรณภูมิทุกประการ

น่าเสียดายหนักหนา เมื่อพุทธศักราช ๑๙๒๑ กรุงสุโขทัยถูกไทยกรุงศรีอยุธยาคือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า ซึ่งเป็นไทยด้วยกันเองยกทัพขึ้นไปทำสงครามกับ

---

๑ ดูศิลาจารึกหลักที่ ๑

๒ ดูหลักจารึกศิลาหลักที่ ๑ ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชปรากฏตามจารึกที่ทรงไว้ว่า "กูไปท่บ้านท่เมือง ได้ช้างได้งวง ได้ปั่วได้นาง ได้เงือนได้ทอง กูเอามาเวนแต่พ่อกู" การที่สามารถเอาทองเนื้อเจ็ดน้ำสองขามาหล่อพระพุทธรูปทององค์นี้ได้อย่างงดงามยิ่งก็เพราะในรัชสมัยของพระองค์สมบูรณ์และมีเงินทองมาก ตามที่ปรากฏในศิลาจารึกที่ยกมาอ้างนี้ประชาราษฎรไม่มีเงินไม่มีทองก็พระราชทานให้ "บ่มีเงือน บ่มีทองให้แก่มัน"

พระมหาธรรมราชา (ไสยฤาไท) ครั้งนั้นแสนยานุภาพของไทย กรุงศรีอยุธยาปานแผ่นดินจะถล่มทลาย "พระมหาธรรมราชา (ไสยฤาไท) เมืองพระพิษณุโลกออกมาถวายบังคม" ยอมเป็นเมืองขึ้นกรุงศรีอยุธยา ตั้งแต่นั้นมา กรุงสุโขทัยก็เริ่มร่วงโรยเพราะอยู่ในฐานะเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งถึง พุทธศักราช ๑๙๔๖ กรุงสุโขทัยก็เกิดจราจลมีเรื่องอยู่ในพระราชพงศาวดารว่า "ศักราช ๗๖๕ ปีมะแมเบญจศก มีข่าวมาว่า พระมหาธรรมราชา เจ้าเมืองพิษณุโลก เสด็จสวรรคต แลเมืองเหนือทั้งปวงเป็นจราจล"[๑] กรุงสุโขยัก็เริ่มดับรัศมี นับตั้งแต่ปีที่กล่าวนี้เป็นต้นมา ทั้งนี้เพราะว่าพอพระมหาธรรมราชาสวรรคตแล้ว ธรรมชาติยังได้ลงโทษชาวไทยกรุงสุโขทัยอีกเล่า นั่นคือ ความกันดารน้ำ ความอัตคัดน้ำบริโภค เริ่มเกิดขึ้นอย่างรุนแรงสุดที่พระยาบาลเมือง พระยารามคำแหงโอรสพระมหาธรรมราชาธิราชจะแก้ไขได้ และเมื่อกษัตริย์ทั้งสองพระองค์นี้ได้สิ้นวาสนาลงแล้ว พระบรมราชาธิราชจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระราเมศวรราชโอรส ซึ่งเป็นมหาอุปราชเสด็จไปครองเมืองพิษณุโลก ความร่วงโรยของกรุงสุโขทัยจึงได้ดับสนิท เมื่อ พุทธศักราช ๑๙๘๑

พระพุทธรูปทอง อาจประสบเหตุจลาจลไปกับกรุงสุโขทัยด้วย ตามเรื่องที่ได้เล่ามานี้ หรือมิเช่นนั้น เมื่อกรุงสุโขทัยร้างลงแล้วด้วยธรรมชาติลงโทษคือ "น้ำตระพังโพย" ที่เคย "สีใสกินดี" เย็นสนิทดังน้ำแม่โขงเมื่อฤดูแล้งได้แห้งผาดลงนั้นคงไม่มีประชาชนพลเมืองอาศัยอยู่ในกรุงสุโขทัย (เก่า) เลย และโดยเหตุนี้กระมังพระศรีศาสดาจึงถูกพระอธิการสงฆ์องค์หนึ่ง อัญเชิญลงมาจากสุโขทัย มาประดิษฐานไว้ที่วัดบางอ้อช้าง แขวงนนทบุรี จนกระทั่งสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติไปพบเข้าจึงได้อัญเชิญมาไว้วัดประดู่โรงธรรม แล้วพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อัญเชิญมาประดิษฐาน ณ วัดสุทัศนเทพวราราม และครั้งสุดท้ายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้อัญเชิญมาประดิษฐาน ณ วัดบวรนิเวศวิหารอยู่กับพระชินสีห์ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๐๖[๒]

พระพุทธรูปทอง อาจได้รับการอัญเชิญลงมาจากกรุงสุโขทัย ด้วยเหตุผลที่คล้ายกับพระศรีศาสดา ตามที่ได้กล่าวมา คือมีผู้อาราธนาลงมาจากกรุงสุโขทัย

---

๑ ดูพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ

๒ ตามประวัติว่า มาประดิษฐานที่วัดสระเกศก่อน แล้วอัญเชิญมาประดิษฐานที่วัดสุทัศน์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๖ จากนั้นจึงมาประดิษฐาน ณ วัดบวรนิเวศเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖

โดยเลื่อมใสศรัทธา นี่ประการหนึ่ง หรืออีกประการหนึ่งอาจเป็นด้วยคราวกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าข้าศึกรุกราน เมื่อพุทธศักราช ๒๓๐๗-๘-๙ และคราวกรุงศรีอยุธยาแตกเมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๐ แล้วพระพุทธรูปทองที่ประดิษฐานอยู่ ณ วิหารหลวงวัดมหาธาตุกลางเมืองสุโขทัย อาจได้รับอัญเชิญจากกรุงสุโขทัยลงมาทางใต้ ในคราวนี้ก็อาจเป็นไปได้เพราะการที่ข้าศึกเอาไฟสุมสำรอกทองพระศรีสรรเพชรสูง ๘ วา ที่กรุงศรีอยุธยาทลายลงมาทั้งองค์นั้น๑ เป็นบทเรียนด้วยน้ำตาของชาวไทยผู้เป็นพุทธมามกะจะต้องหาทางป้องกันพระพุทธรูปของทุกคน และด้วยเหตุนี้อีกประการหนึ่งที่ประพุทธรูปทองได้ถูกเอาปูนมาปั้นพอกไว้ กลายเป็นพระปูนปั้นไปทั้งองค์ เพื่อให้ปลอดภัยจากการสำรอกเอาทองเนื้อเจ็ดน้ำสองขาของข้าศึกเช่นทำกับพระศรีสรรเพชรที่พระราชวังกรุงศรีอยุธยาคราวเผากรุง

๓. พระพุทธรูปทองมาประดิษฐาน ณ วัดโชตินาราม (วัดพระยาไกร)

ในทางสันนิษฐาน ที่ได้กล่าวมาในข้อ ๒ ถ้าไม่มีเหตุผลที่น่าจะเป็นไปได้ก็ดูจะยังมีอีกทางหนึ่งที่พระพุทธรูปทองได้รับการอัญเชิญจากบุคคลสำคัญคนใดคนหนึ่งลงมาจากกรุงสุโขทัย คราวต้นรัชกาลที่ ๑ หรือในรัชกาลที่ ๓ เพราะสมัยนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม เสร็จแล้วพระราชทานนามใหม่เป็นวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เมื่อพุทธศักราช ๒๓๔๔ ครั้งนั้นมีพระราชโองการให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ขึ้นไปอัญเชิญเอาพระพุทธรูปตามวัดร้างที่สุโขทัยและหัวเมืองเหนือทั้งปวงลงมายังกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นจำนวนถึง ๑,๒๔๘ องค์ "พระระเบียงนั้นเชิญพระพุทธปฏิมากรอันหล่อด้วยทองเหลือง ทองสัมฤทธิ์ ชำรุดปรักหักพังอยู่ ณ เมืองพิษณุโลก เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย เมืองลพบุรี เมืองกรุงเก่าวัดศาลาสี่หน้าใหญ่น้อย พันสองร้อยสี่สิบแปดองค์"๒ พระพุทธรูปทององค์นี้ อาจจะได้รับการอัญเชิญลงมาจากกรุงสุโขทัยในคราวนั้นด้วย และด้วยเจตนาที่จะได้พระพุทธรูปทองไว้บูชาเสียเองในวัดที่ตนได้สร้างขึ้น จึงปั้นปูนพอกปิดพระพุทธรูปทองนั้นเสีย จนแลดู

---

๑ ดูพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ์เลขาเล่ม ๒

๒ เชิญอ่านจารึกวัดพระเชตุพน วัดนี้ตั้งแต่แรกปฏิสังขรณ์ทำอยู่ ๗ ปี ๕ เดือน ๒๔ วันจึงเสร็จ

ไม่งดงาม แล้วนำมาประดิษฐานไว้ที่วัดโชตินาราม (วัดพระยาไกร) นี่ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่น่าจะรับฟัง เพราะพระพุทธรูปที่ลักษณะงดงามสมบูรณ์ด้วยพุทธศิลปเช่นนี้ และหล่อด้วยทองเนื้อเจ็ดน้ำสองขาเช่นนี้ พระมหากษัตริย์องค์ใดก็ตามถ้าทอดพระเนตรเห็นแล้วจะต้องอัญเชิญมาไว้ยังพระวิหารหลวงหรือพระอุโบสถทันที คงจะไม่ปล่อยให้ไปตกอยู่ที่วัดเล็กๆ เช่นวัดโชตินาราม[๑] ฉะนั้นการที่จะลองคาดคะเนว่าอัญเชิญมาโดยพระบรมราชโองการหรือโดยพระบรมราชานุญาตจึงเป็นเรื่องที่ไม่ต้องคำนึงถึง เพราะการอัญเชิญพระพุทธรูปทององค์นี้ลงมาความไม่ทรงทราบถึงพระเนตรพระกรรณเลย พระพุทธรูปทองจึงต้องตกอยู่ที่วัดพระยาไกรตั้งแต่รัชกาลที่ ๓ จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๘

๔. เพราะเหตุใดจึงปั้นปูนพอกพระพุทธรูปทอง?

การปั้นปูนพอกพระพุทธรูปองค์นี้ นอกจากจะได้สันนิษฐานมาในข้อ ๒ แล้ว ยังมีเหตุผลที่สมควรยกขึ้นมาพิจารณาอีกทางหนึ่ง เช่น ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น คือ เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกด้วยน้ำมือข้าศึก และถูกเผาผลาญเป็นจุณไปแล้ว ตามวัดวาอารามและพระวิหารหลวง ก็ถูกข้าศึกเผาวินาศเช่นเดียวกัน ไม่เว้นแม้แต่พระพุทธรูปเช่นพระศรีสรรเพชร สูง ๘ วา หุ้มทองคำหนัก ๒๕,๐๐๐ ชั่ง[๒] ได้ถูกเผาสำรอกเอาทองคำหนักจำนวนดังกล่าวไปจนหมดสิ้น จนองค์พระต้องทลายลงมา ด้วยเหตุนี้คงจะมีพุทธศาสนิกชนที่วิตกกลัวพระพุทธรูปทององค์นี้จะถูกเผาสำรอกเอาทองคำเช่นเดียวกับพระศรีสรรเพชร จึงได้เอาปูนปั้นพอกเสียกลายเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นไป เมื่อพวกข้าศึกเห็นก็มิได้สนใจ เพราะว่าพระปูนปั้นนั้นในกรุงศรีอยุธยา กรุงสุโขทัยมีอยู่ดาษดื่น จึงเป็นมหากุศลอย่างหนึ่งที่บันดาลให้พระพุทธรูปทององค์นี้รอดพ้นจากการทำลายของศัตรูมาได้อย่างมหัศจรรย์ แม้นว่าการสันนิษฐานนี้ถูกต้อง ถ้าจะนับตั้งแต่เสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๐ สืบมาจนกระทั่งบัดนี้ ก็ได้ ๑๘๘ ปีพอดี การที่พระพุทธรูปทองถูกหุ้มด้วยปูนอยู่เป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๑๘๘ ปี แล้วมาปรากฏขึ้นเช่นนี้ นับเป็นพุทธปาฏิหาริย์อย่างเอกทีเดียว

---

๑ วัดโชตินารามเพิ่งสร้างในรัชกาลที่ ๓

๒ ตามพงศาวดารว่า ทองคำหนัก ๒๘๖ ชั่ง ทองหล่อหนัก ๕๓,๐๐๐ ชั่ง

๕. ใครเป็นผู้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้?

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า พระพุทธรูปทององค์นี้ พระมหากษัตริย์ทรงสร้างเพื่อประกอบบุญบารมีแห่งราไชสวรรยาธิปัตย์ และมีรูปร่างต้องตามแบบแผนของการสร้างพระพุทธลักษณะสมัยสุโขทัย จึงน่าจะเชื่อได้สนิทว่า พระพุทธรูปทององค์นี้ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช คงจะได้โปรดเกล้าฯ ให้ทำพระราชพิธีหล่อขึ้นเป็นการสร้างเสริมบารมี และด้วยมีพระราชศรัทธาอย่างยิ่งยวด ทั้งนี้เพราะปรากฏตามพระราชพงศาวดารว่าในรัชสมัยของพระองค์ บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ปราศจากข้าศึกมาย่ำยี ทรงแผ่พระราชอาณาเขตสุโขทัยออกไปทั้ง ๔ ทิศ[๑] ทรงเรืองอานุภาพไม่มีกษัตริย์องค์ใดเปรียบได้ ตลอดจนรัชสมัยของพระองค์ก็ยืนยาวถึง ๔๐ ปี ดังนั้น เมื่อหมดศัตรูมาเบียดเบียนแล้ว พระองค์จึงได้หันมาทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ ทรงบำเพ็ญธรรมเพื่อเป็นบรมธรรมิกราชาธิราชและได้สร้างวิหารหลวงวัดพระมหาธาตุขึ้นกลางกรุงสุโขทัย ตลอดจนเสด็จพระราชดำเนินไปรับพระพุทธสิหิงค์ที่นครศรีธรรมราช และทรงก่อสร้างศิลปวัตถุที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาเป็นอเนกประการ[๒]

การปรากฏขึ้นซึ่งพระพุทธรูปทององค์นี้ ยังความมหัศจรรย์แก่ประชาชนผู้ได้สดับและพบเห็นทั่วประเทศ นับเป็นอุดมมงคลอันยิ่งใหญ่ของชาวไทย เพราะพระพุทธรูปทององค์นี้เป็นสมบัติหาค่ามิได้ของชาติไทยที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้นไว้เพื่อการเคารพสักการบูชา แต่บังเอิญมีเหตุอันไม่มีใครคาดหมายเกิดขึ้น ทำให้ถูกปูนปั้นหุ้มไว้เป็นเวลานานไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ปี ก็และบัดนี้ปาฏิหาริย์ได้บังเกิดขึ้นแล้ว พระพุทธรูปทองของชาวไทยกรุงสุโขทัยผู้เป็นบรรพบุรุษของชาวไทยในปัจจุบันได้ปรากฏ

---

๑ โปรดดูจารึกวัดศรีชุม (หลักที่ ๒) ประกอบ

๒ เป็นที่เชื่อถือกันว่า ปูชนียวัตถุ เช่นพระพุทธรูป พระเจดีย์ พระปรางค์ ปราสาทฯ สร้างในรัชสมัยพ่อขุนรามฯ เป็นส่วนมากและนักศึกษาวิชาโบราณคดี สันนิษฐานกันว่า หลังจากพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จลงไปรับพระพุทธสิหิงค์ขึ้นมาจากนครศรีธรรมราชแล้ว ก็ทรงโปรดรับนับถือคตินิยมพระพุทธศาสนาแบบลังกา (เถรวาท) จึงได้ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาแบบลังกาเป็นการใหญ่ตลอดจนสร้างโบสถ์ วิหาร เจดีย์ หล่อพระพุทธรูปใหญ่น้อย และพระพุทธรูปทององค์นี้ขึ้นด้วย แล้วประดิษฐานไว้ที่วิหารหลวงวัดมหาธาตุ ส่วนการหล่อพระพุทธรูปทองก็คงจะประชุมช่างหล่อกันขึ้นจึงได้พระพุทธรูปที่งดงามหาที่ติมิได้ จนเป็นคตินิยมให้พระมหาธรรมราชาธิราช (ลิไท) ประชุมช่างและนักปราชญ์หล่อพระพุทธชินราชโดยเสด็จบ้างในกาลต่อมา

ให้เห็น ในทางวัตถุนับเป็นมหัศมภัณฑ์ค่าควรเมือง ในทางจิตใจนับเป็นพุทธานุสรณ์อันล้ำเลิศ ดังนั้น นับตั้งแต่กาลบัดนี้เป็นต้นไป ประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์จะสถิตสถาพรชั่วกาลนาน ด้วยพระบรมพุทธานุภาพ หากอภิบาลบันดาล และด้วยอานุภาพแห่งพระธรรมเจ้า และอานุภาพพระสงฆ์เจ้า ประชาชนชาวไทยจะสมบูรณ์ด้วยอายุ วรรณะ สุข พละ ปราศจากทุกข์โศกโรคภัยด้วยพระไตรรัตนานุภาพทั้งแผ่นดิน

ตามที่ข้าพเจ้าได้เสนอประวัติของพระพุทธรูปทองแก่ท่านผู้สนใจศรัทธามานี้ เป็นการค้นคว้าและสันนิษฐานโดยกุศลเจตนา ส่วนการสันนิษฐาน พุทธศิลป ตลอดจนพุทธลักษณะว่าเป็นฝีมือนายช่างปฏิมากรรมสมัยสุโขทัย และเรื่องอื่นๆ ด้วยนั้นก็โดยได้อาศัยการศึกษาค้นคว้าแบบแผนพระพุทธรูปโบราณจากหลักฐานต่างๆ ตามกำลังสติปัญญา ดังนั้น ถ้าการสันนิษฐานและการเสนอหลักฐานของข้าพเจ้าบกพร่องผิดพลาดไม่ตรงกับของท่านผู้ทรงวิทยาภูมิอื่นๆ ก็พึงได้อภัยด้วย เพราะการสันนิษฐานและการเสนอหลักฐานนั้น ทุกคนควรมีเสรีในการกระทำได้อย่างอิสระ หาใช่ว่าต้องอยู่ในขอบเขตโดยเฉพาะความคิดเห็นของท่านผู้ใดไม่ และถ้าการเสนอความเห็นและหลักฐานนี้เป็นการใกล้ชิดต่อเหตุการณ์ที่เป็นไปแล้วในอดีต ก็ขอท่านผู้อ่านทั้งหลายทราบเถิดว่าเป็นด้วยอานุภาพแห่งพระพุทธรูปทองดลบันดาลให้เขียน และด้วยพระบรมราชานุภาพขององค์พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชดลบันดาล ข้าพเจ้าผู้มีสติปัญญาอันน้อย จึงได้เขียนประวัติจบลงโดยอานุภาพนั้นด้วยประการฉะนี้

ได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวง

วัดไตรมิตรวิทยาราม หลังจากที่ได้รับการปรับปรุงทั้งด้านถาวรวัตถุ การปกครอง การศึกษา และการเผยแผ่ก็ด้วยความสามารถของเจ้าอาวาสรูปที่ ๙ อีกทั้งวัดไตรมิตรวิทยารามเป็นอารามที่มีสิ่งสำคัญเช่น พระพุทธรูปทองคำ ดังที่ได้ปรากฏตามรายงานการประชุมสังฆมนตรีดังนี้

รายงานการประชุมคณะสังฆมนตรี
ครั้งที่ ๑๒/๒๔๙๙ วันเสาร์ที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๔๙๙
ณ พระที่นั่งทรงธรรม
วัดเบญจมบพิตร

สังฆมนตรีที่มาประชุม คือ

๑.	สมเด็จพระวันรัต	สังฆนายก
๒.	พระพิมลธรรม	สังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง
๓.	พระธรรมโกศาจารย์	สังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การปกครอง
๔.	พระเทพเมธี	สังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การศึกษา
๕.	พระศาสนโศภณ	สังฆมนตรีว่าการองค์การเผยแผ่
๖.	พระธรรมปาโมกข์	สังฆมนตรีช่วยว่าการองค์การสาธารณูปการ
๗.	พระธรรมดิลก	สังฆมนตรี
๘.	พระธรรมปิฎก	สังฆมนตรี

สังฆมนตรีที่มิได้มาประชุม คือ

๑.	สมเด็จพระพุฒาจารย์	สังฆมนตรีว่าการองค์การสาธารณูปการ ลาประชุม
๒.	พระพรหมมุนี	สังฆมนตรีว่าการองค์การเผยแผ่ ลาประชุม

สมเด็จพระวันรัต สังฆนายก เป็นประธาน

เริ่มประชุมเวลา ๑๔.๑๕ น.

เรื่องที่ประชุม คือ

ฯลฯ

เรื่องขออนุญาตยกวัดราษฎร์ เป็นพระอารามหลวง

ปรึกษาเรื่อง พระวีรธรรมมุนี เจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม อำเภอสัมพันธวงศ์ จังหวัดพระนคร ขออนุมัติยกวัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นพระอารามหลวง โดยที่วัดนี้สร้างมาแต่ พ.ศ. ๒๓๗๔ เป็นวัดโบราณมาแต่เดิม มีเสนาสนะเป็นหลักฐานมั่นคง เป็นระเบียบเรียบร้อย และโดยที่

๑. วัดนี้มีการศึกษาพระปริยัติธรรม และมีโรงเรียนภาษาไทย ถึงชั้นอุดมศึกษา
๒. มีปูชนียวัตถุ คือ พระพุทธรูปทอง พร้อมด้วยวิหารเป็นที่ประดิษฐานมั่นคง
๓. เคยเป็นที่ประกอบพิธีของราชการเป็นครั้งคราว
๔. รัชกาลที่ ๕ เคยเสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระกฐินและได้พระราชทานธรรมมาสน์เทศน์
๕. เคยได้รับพระบรมราชานุเคราะห์ และได้รับอุปถัมภ์จากทางราชการเป็นพิเศษ คือ ได้รับเงินบำรุงจากทางราชการสมทบทุนสร้างอุโบสถ ๕ หมื่นบาท
๖. มีพระภิกษุสามเณรจำพรรษาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๙ มีจำนวนตั้งแต่ ๗๐ รูป ถึง ๘๐ รูป ทุกปี

ข้อความละเอียดปรากฏตามหนังสือของเจ้าอาวาส ได้นำเสนอมาด้วยแล้วตลอดถึงสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองพิจารณาเห็นเป็นการสมควรและที่ประชุมกระทรวงวัฒนธรรมเห็นชอบด้วยแล้ว

ที่ประชุมพิจารณา

ที่ประชุมพิจารณาแล้ว เห็นสมควรให้ยกเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร

ครั้นถึงวันที่ ๒๒ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๙ วัดไตรมิตรวิทยาราม ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์ และได้รับพระบรมราชานุญาตให้ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร

สิ่งของที่ได้รับพระราชทาน

ธรรมาสน์เทศน์ลายทองเท้าสิงห์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้ประจำพระอาราม

ธรรมเนียมวัด

วัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นวัดมหานิกายมาแต่เดิม ธรรมเนียมที่ได้ปฏิบัติโดยทั่วไปเหมือนพระอารามหลวงอื่นๆ การห่มผ้าในวัดห่มรัดอก ออกนอกวัดให้ห่มหนีบ ไปไหนต้องบอกลาเป็นต้น

การศึกษาของวัดและโรงเรียน

วัดนี้ได้เปิดทำการสอนนักธรรมบาลี มาตั้งแต่ราว พ.ศ.๒๔๗๐ แต่การศึกษาครั้งนั้นยังไม่มีความมั่นคงนัก ต่อมาถึงยุคเจ้าอาวาสรูปที่ ๙ จึงได้เปิดทำการสอนนักธรรมและบาลีจนเป็นที่ยอมรับกันในหมู่ของนักเรียนนักธรรมและบาลี ตลอดถึงทางคณะสงฆ์ จนได้รับความไว้วางใจให้เป็นสนามสอบบาลีและนักธรรมมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๕ จนถึงปัจจุบัน

การศึกษาของโรงเรียนมัธยมนั้น นับได้ว่ามีความเจริญมาโดยลำดับ ทั้งนี้เกิดจากความเอาใจใส่ของท่านเจ้าอาวาสที่ผ่านมานั่นเอง

ลำดับเจ้าอาวาส

วัดไตรมิตรวิทยาราม ได้มีพระเถรานุเถระปกครองดูแลวัดตั้งแต่เริ่มแรกสร้างมาจนถึงปัจจุบันนี้เท่าที่สืบได้ปรากฏหลักฐานมีดังนี้ คือ

- รูปที่ ๑ พระครูถาวรสมณวงศ์ (เปลี่ยน) ต่อมาย้ายไปครองวัดปทุมคงคา เป็นพระราชาคณะที่ พระปรากรมมุนี
- รูปที่ ๒ พระครูวิริยานุกิจจารี (กล่อม)
- รูปที่ ๓ พระครูวิริยกิจจากรี (โม)
- รูปที่ ๔ พระอธิการโป๊ ธมฺมสโร
- รูปที่ ๕ พระใบฎีกาขำ อินฺทโชโต
- รูปที่ ๖ พระมหากิ๋ม สุวรรณชาติ
- รูปที่ ๗ พระปริยัติบัณฑิต (คำ อาภารํสีเถร) รักษาการแทนเจ้าอาวาสอยู่ระยะเวลาประมาณ ๒ ปี
- รูปที่ ๘ พระมหาเจียม กมโล ป.ธ.๕ น.ธ.เอก (ต่อมาลาสิกขา)
- รูปที่ ๙ พระวิสุทธาธิบดี (ไสว ฐิตวีรมหาเถร) ป.ธ.๗ เป็นเจ้าอาวาสตั้งแต่วันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๗ ถึง วันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ รวมเวลาที่ครองวัดนี้ ๔๔ ปี
- รูปที่ ๑๐ พระพรหมเวที (สนิท ชวนปญฺโญ) ป.ธ.๙ เจ้าอาวาสและเจ้าคณะภาค ๘ ปัจจุบัน

คำอธิบายแผนที่

ฉบับหมายเลขที่ ๑ แผนที่แสดงบริเวณวัดสามจีนใต้ ในสภาพเดิม

ฉบับหมายเลขที่ ๒ แผนที่แสดงแนวถนนที่กรมโยธาเทศบาลกรุยให้ใหม่

ฉบับหมายเลขที่ ๓ แผนที่แสดงบริเวณวัดสามจีนใต้ ที่ได้กำหนดผังแล้ว

ในฉบับหมายเลขที่ ๓ ผังที่กำหนดซึ่งหมายด้วยเลข

๑. คือตึกเช่าด้านถนนเจริญกรุง

๒. คือแถวกุฏิ

๓. คือศาลาการเปรียญ

๔. คือโรงเรียนนักธรรม

๕. คือตัวโรงเรียนมัธยมวัดสามจีน ที่มีอยู่แล้ว

๖. คือผังตัวโรงเรียนที่เมื่อจะสร้างต่อ ควรสร้างตามแนวนั้น รวมทั้งโรงอาหารและโรงพละศึกษาด้วย

๗. คือแนวกำแพงโบสถ์

๘. คือสถานฌาปนกิจ

๙. คือศาลาและที่เก็บศพ

๑๐. คือลานวัด

หมายเลขที่ ๑

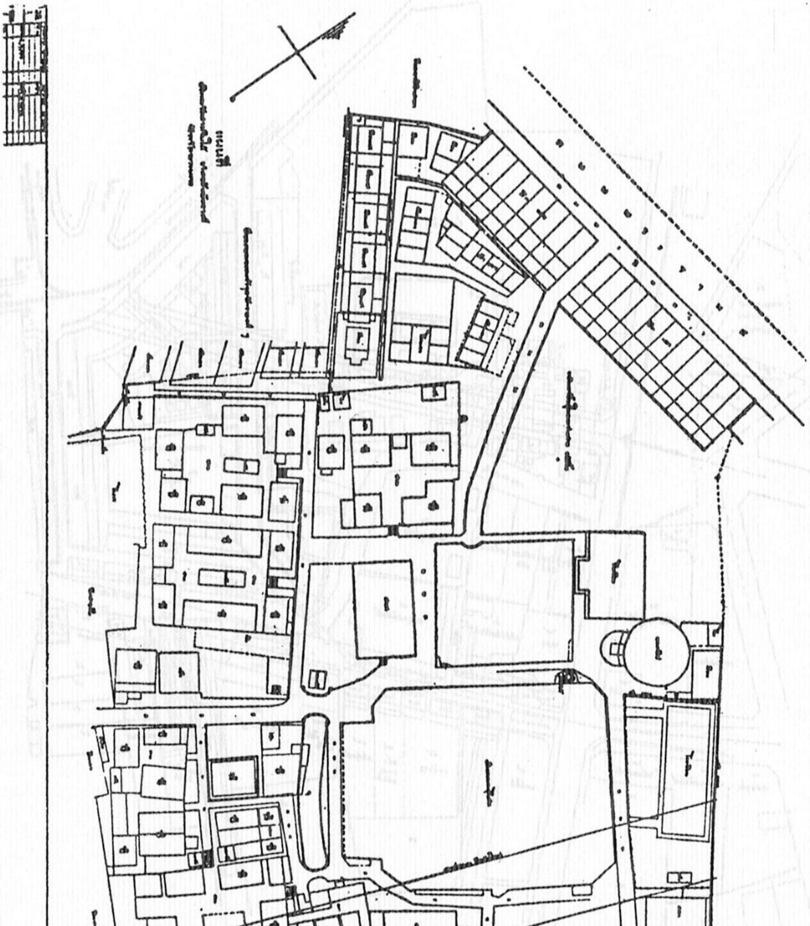

หมายเลขที่ ๒

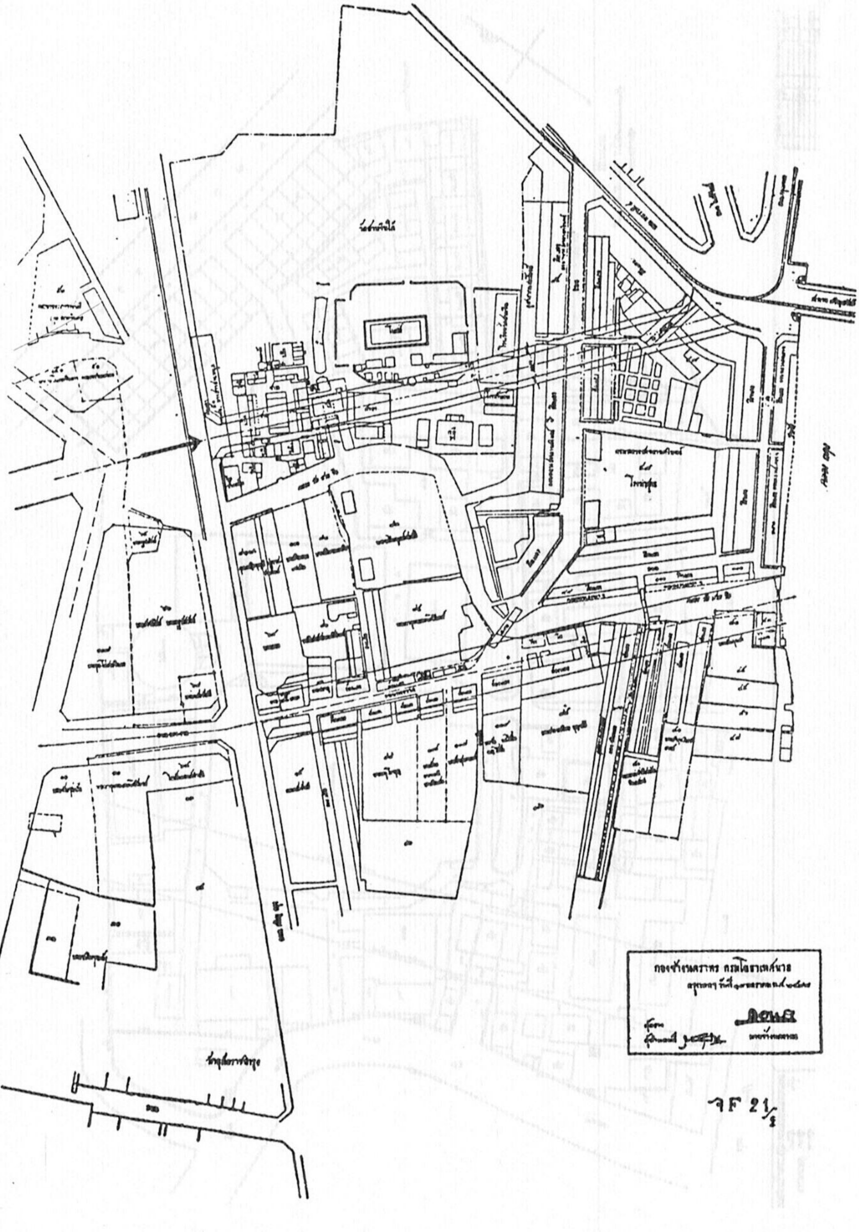

หมายเลขที่ ๓

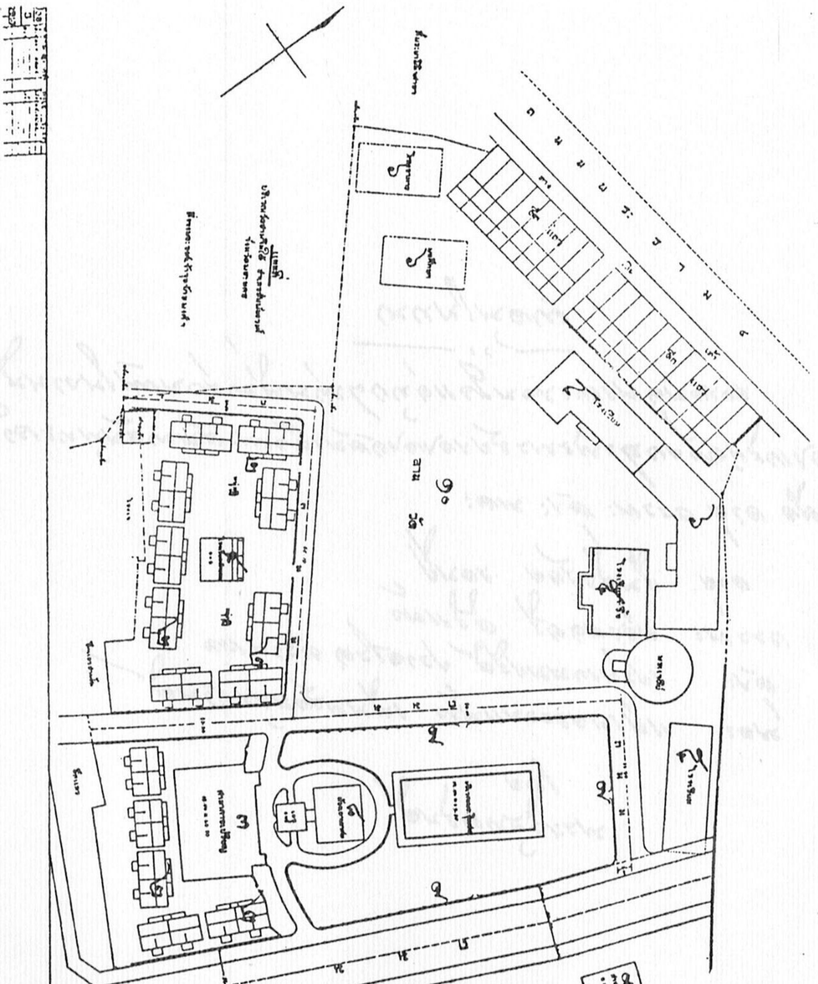

คำอนุโมทนา

ขอขอบคุณและขอบใจแก่ทุกๆ ท่านที่มาร่วมกันในงานนี้ จงเจริญด้วยจตุรพิธพรชัยจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ

อายุ ยืนยั่งร้อย ขวบปี

วรรณะ ผ่องผุดศรี ศรีแผ้ว

สุขะ เปรมเกษมปรีดิ์ ปราศโรค ศรีรามูแล

พละ แผ่เผยยรรยงแพร้ว เพิ่มพร้อมสุขสวัสดิ์

โดย

พระวิสุทธาธิบดี

Histrory

of

Pra Buddha Mahasuwan Pathimakorn

or

Phra Sukhothai Trimitr Golden Buddha Image

Wat Traimitrwittayaram

Khet Sampunthawong , Bangkok Metropolis

Thailand

******* * ******

May the miraculous power of Pra Buddha Mahasuwan Pathimakorn or Pra Sukhothai Trimitr Golden Buddha Image protect all of you from all perils and make you feel welcome to this sacred ground.

The history of this Golden Buddha Image is fiest to be presented to you so as to create in you understanding and spiritual apprehension of this holy wonder.

Pra Buddha Mahasuwan Pathimakorn is a Sukhothai style, eighteenkarat gold, seated Buddha imege in the attitude of Subduing Mara, cast more than seven handred vears ago in the reign of King Ramkhamhaeng the Great the third monarch of Pra Ruang Dynasty. Its size is six cubits and five inches in width at the lap span, abd seven cubits, one span and nine inches in height from base to top, weighing approximately fiye and a half tons. This Buddha image is an embodiment of physical characteristics of the Great Man, presented in an exquisite art form with all lines and curves contributing to the seemingly animate quality, rendering an impression that this sculpture was created by divine power. It is one of the major Buddha

images in Thailand and also the first golden Buddha statue of the country to be recorded in the Guiness book of World Records as ' an invaluable object of worship, made of pure gold, dated to the fifteenth century, weighing five and a half tons, 3.04 meters in height, seated at Wat Trimitrwittayaram, Bangkok, Thailand, price value at approximately 28.5 million pounds". This statue is considered an object of wonder for three reasons :

1. Its immense size of six cubits and five inches in wibth at the lap span, and seven cubith, one span and nine inches in height.

2. Its being an exquisite representative of the physical characteristics of Lord Buddha, created some seven hundred yeaes ago during the Kingdom of Sukhothai.

3. Its being cast in pure gold, with the price value recorded by the Guiness Book of World Records as 28.5 million pounds.

Originally, this Buddha image was covered with plaster and housed in the ordination hall of Wat Chotanaram or Wat Phrayakrai a royal temple in Khet Yannawa, Bangkok, which is at present the site of the East Asiatic Co. Ltd.

It is evident that Wat Chotanaram, formerly known as Wat Phrayakrai, was constructed before 1801. later, Phraya Chodeukrajasetthi (Chao Sua Boonma) , King Rama III's trade commissioner, had this temple renovated in honor of the king. The temple thus came under the royal sponsorship and was made a royal monastery under new title of wat Chotanaram. During the reigns of King Rama IV and V, this temple was left uncared-for, causing all the buildings on the temple ground including the ordination hall to fall into a ruinous state. During this time, the East Asiatic Co. Ltd. applied for permission from the authority to rent the monastery estate

for business purposes. Once the permission was granted, the company directed the demolition of all ruinous buildings, except for the ordination hall where a plastered Buddha image and a bronze one, of the same size, were located. The Buddhist Ecclesiastical Committee ordered Wat Traimitrwittayaram and Wat Phaingen Chotanaram to take care of the two Buddha images. In 1935, Wat Phaingen Chotanaram had the bronze Buddha image transferred to its temple ground, and Wat Traimitrwittayaram led by Pra Maha Chiam Kamalo had the plastered Buddha image installed first in a corrugated-iron shack by the side of a delapidated chedi on the east side of the old ordination hall of Wat Traimitrwittayaram.

The plastered Buddha image had been kept there for twenty years before the plaster coating chipped off, revealing the gold surface underneath on May 25, 1955 the time very close to the commemoration of the twenty-fifth Buddhist Era. This occurrence has been regarded by Buddhists in Thailand as a miracle.

In the old days, Wat Traimitrwittayaram originally known as wat Samcheen was located in a low-lying area, surrounded by canals. The temple ground was flooded almost all year round. The temple committee, chaired by the abbot Pra Weeradhammunee, together with other committee members, soch as Captain Luang Supphachalasai, Luang Boribalwejakit, Mr. Sanit Tewinpakdhee and Mr. Kamthorn Wisuthiphol, had all the temple's buildings renovated and a new ordination hall was completed in 1939, when the temple's title was changed from Wat Samcheen to Wat Traimitrwittayaram. In 1954, a new Viharn building was built to house the plastered Buddha image tranferred from Wat Chotanaram.

upon the completion of the construction of the Viharn building a 20 m. x 28 m. Thaistyle building with four gable ends, Wat

Traimitrwittayaram had the plastered Buddha image transferred from the shack to the new Viharn building on May 25, 1955. This was not easy work at all. Due to the lack of any sophisticated labor-saving devices, the moving of the statue had to rely on man-power and a pulley, working from early morning till late afternoon. During the final attempt to lift the Buddha image so as to place it inside the Viharn, the ropes that fastened around the large image were broken, causing it to fall from the pulley and hit hard on the concrete ground. In this way, the plaster coating came off, allowing the gold surface underneath to be seen. After that the plaster coating all over the statue was removed. It was found that the whole statue was made of pure gold and in a perfect condition. At the present time, this Buddha image remains in the same state as when its coating was taken off. Pictures of different stages of plaster coating removal were taken and are now displayed in the Viharn as evidence to show the younger generation how subtle their ancestors were in their attempt to reserve an invaluable object of worship. Those who are interested in seeing or playing respect to this gold Buddha image are welcome to Wat Traimitrwittayaram from 8.00 am. - 5.00 pm. daily.

Pra Buddha Mahasuwan Pathimakorn

or

Pra Sukhothai Traimitr Golden Buddha image

is

The golden Buddha image mentioned in the stone tablet of King Ramkhamhaeng Great.

It was recorded on the second side, lines 23-26, of the second Paa tarl stone tablet, Muang Sukhothai, of King Mamkhamhaeng the

Great, that reads : " there is a Viharn in Wat Mahathat in the middle of Muang Sukhothai, where a golden Buddha image, Phra Attharote (or eight-cubit standing Buddha image), and other Buddha image, such as large and middle-size Buddha statues, are kept. "Careful investigation of characteristics of Phra Buddha Mahasuwan Pathimakorn, its being cast in the Sukhothai style, its gigantic size and the weight of pure gold used in its scupturing have all given rise to an assumption that Phra Buddha Mahasuwan Pathimakorn is the same as the golden Buddha image recorded in the Paa Tarl stone tablet of King Ramkhamhaeng the Great because it was a large gold Buddha image, and so significant to reign of this great monarch that it was referred to as part of Sukhothai history on the stone tablet.

Other evidence is that all Buddha images mentioned in the Paa Tarl stone tablet were large. Phra Buddha Mahasuwan Pathimakorn of Wat Traimitrwittayaram is regarded as compatible in size to the golden Buddha image of the King Ramkhamhaeng period, and no other golden Buddha image of this size could be found elsewhere. Therefore, it is assumed that phra Buddha Mahasuwan Pathimakorn is the same as the golden Buddha image of the paa Tarl tablet.

Characleristics of Pure Sukhothai style buddha Images.

Sukhothai style Buddha images are divided into many periods and divisions. The central period or the major division is considered the highlight of pure Sukhothai style Buddha images, cast during the reign of King Ramkhamhaeng the Great. Major characteristics of Sukhothai style Buddha statues are as follows ; -

Flame like halo,

Small hair curls , with no band of hair edge,

Curved eyebrows, slender and pointed nose, tapering chin,

Embossed crow and nipples,

Forked and tapering robe-end, folded in creases, Sitting cross-legged with both shins paralled to the ground.

The base of this statue is a plain concave platform, unlike that of the Chiengsaen style Buddha image, which is in the form of a plain convex base. It is noticeable that the central period or the major division of the Sukhothai style Buddha statues would not make use of lotus-petal bases. This form of base would be popular in the later period or the Phra Buddha Chinaraj division.

Characteristics of Phra Buddha Mahasuwan Pathimakorn or phra Sukhothai Traimitr Golden Buddha image.

From careful examination of Phra Buddha Mahasuwan Pathimakorn, it is found that major physical characteristics of Lord Buddha can be seen in this statue from the top to the base as follows :-

1. Exquisite flame-like halo,

2. Embossed crown,

3. Soft hair between eyebrows,

4. Small hair cuels, with no band of hair edge,

5. Curved eyebrows,

6. Slender and pointed nose,

7. Thin lips with smiling expression,

8. Oval face,

9. Not so plump cheeks like those of Phra Buddha Chinaraj, but in good proportion with the oval face,

10. Tapering chin,

11. Lotus petal like earlobes,

12. Pierced earlobes, like those of Sukhothai citizens of King Ramkhamhaeng's period,

13. Circular bands around the neck,

14. Broad and muscular chest like that of a lion,

15. Broad shoulders, in appropriate proportion with the body,

16. Long arms, placed in the same style as elephant trunks,

17. Four fingers tips not of the same length, like those of human beings (those of Buddha images of later periods are of equal length),

18. Embossed nipples,

19. Forked and tapering robe ends, folded in creases, with the front robe end extending to the navel and the back one stretching to the base,

20. Sitting cross legged with both shins parallel to the ground and the soles Iying flatsuggesting liberation from all lustful desires and the curved rim of the outer robe,

21. Plain concave base,

22. Thin transparent robe,

23. Sitting in the position that creates an impression that Lord Buddha is present and thus stirs a sense of repect in worshippers,

24. Left arm placed on the lap, and right arm pointing to the ground.

Despite being a seated statue, this image looks animate and its facial expression gives a feeling that it could talk to worshippers.

The physical characteristics of Phra Buddha mahasuwan Pathimakorn match with those of Buddha images created during the peak of Sukhothai art or King Ramkhamhaeng's period. This leads to the final conclusion that the Wat Traimitrwittayaram golden Buddha image is the same as the one cast during the aforementioned time.

Reasone for being Transferred to Wat Chotanaram

Changes are the undeniable rule that governs worldly power and these changes also affect the location of the golden Buddha image mentioned in the Paa Tarn tablet.

With the gradual decline of the powerful and illustrious Sukhothai Kingdom and its sumission to Ayutthaya during the end of the reign of Phraya paan (King Maha Dhamaraja IV), the Golden Buddha image, which once adorned the Viharn building of Wat Phra Mahathat in the middle of the Sukhothai Kingdom, was transferred to the south and placed in the Ayutthaya Kingdom in 1403.

Throughout its history that lasted 261 years, the Ayutthaya Kingdom had experienced ups and downs. At one time, it reached its peak of administation and development, at another it fell to the Burmese. In 1767, it came under the vassalage of Burma. The capital, together with temples, was ransacked and burnt to the ground.

Even the Kingdom's principal Buddha image by the name of Phra Srisanpetch, a thirty-two cubit statue covered with gold with a weight of 171.6 kilograms, was burnt and all the gold was peeled off, leaving only the brick structure inside.

While Ayutthaya and its temples were desroyed by the enemy, it was afraid that the golden Buddha image transferred from Sukhothai would face the same destiny as Phra Srisanpetch. The image was thus coated with plaster, leading the enemy to believe that this was one of the brick-plastered Buddha images that could be seen all over this capital. this was such a subtle way to save the object of worship or the inheritance of immense value from the reign of King Ramkhamhaeng

the Great from the hand of the destroyer. The golden Buddha image was thus placed among other plastered images in Ayutthaya.

In 1801, after King Buddha Yodfah the Great (Rama I) established Bangkok as a new capital city of the Kingdom, he ordered his highranking officials to transfer ruinous Buddha images from various deserted temples in Sukhothai, Sawankhalok, Pitsanulok, Lop Buri, and the ancient capitel of Ayutthaya to be installed in the inner and outer galleries around the ordination hall of Wat Phra Chetuponwimonmungkalaram or Wat Pho, Taa Tien, Khet Phra Nakhon, Bangkok Metropolis. The plaster covered golden Buddha image was among those that were moved to Bangkok. It was later housed as a principal Buddha image in the ordination hall of Wat Chotanaram or Wat Phrayakri, Khet Yannawa, Bangkok Metropolis. In 1935, it was transferred to be seated at Wat Traimitrwittayaram, khet Sumpunthawong, because the plaster coating chipped off, it was found in 1955 that this was a pure golden Buddha image. In 1992, his Majesty the King bestowed an official name upon this golden Buddha image as Phra Buddha Mahasuwanpathimakorn.

All above mentioned is the history of Phra Buddha Mahasuwanpathimakorn or Phra Sukhothai Traimitr Golden Buddha image, which is believed to be the Golden Buddha image recorded in the Paa Tarn stone tabled of Muang Sukhothai, one of the most important heritages of King Ramkhamhaeng the Great the Scholarly Monarch of the Thais. At present, this statue is considered one of the worlds wonders.

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์การศาสนา เลขที่ 314-316 ถนนบำรุงเมือง เขตป้อมปราบ กทม. 10100
โทร. 0-2223-3351, 0-2223-5548 โทรสาร 0-2221-0153

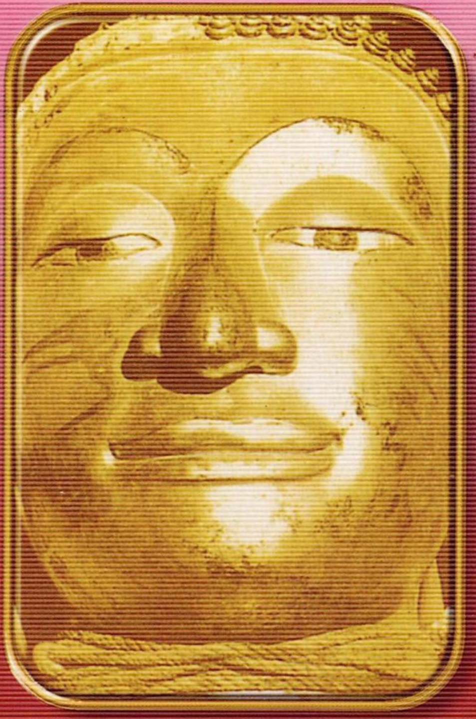

คติพจน์ประจำวัด

สมภารดีมีธรรมนำเณรพระ
เณรพระดีมีธรรมสนับสนุน
ศิษย์ที่ดีมีธรรมเข้าค้ำจุน
รวมเป็นคุณค้ำอารามให้งามเอย.

(พระวิสุทธาธิบดี)
อดีตเจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยาราม